

LATIN TEXTS OF THOMAS MORE'S LUCIAN TRANSLATIONS AND DECLAMATION

Ad Thomae Ruthalo.....	1
Cynicus.....	5
Menippus sive Necromantia	11
Philopseudes sive Incredulus.....	17
Declamatio Thomae Mori Lucianicae Respondens.....	27

Page and line numbers of the introductory letter and final declamation refer to *Translations of Lucian*, volume 3.1 of *The Complete Works of St. Thomas More* (© Yale UP, 1974). This text was edited by Mary Taneyhill, © 2019 CTMS. For a complete concordance, see <https://www.thomasmorestudies.org/LucianConcordance/framconc.htm>

ORNATISSIMO DOCTISSIMOQUE
VIRO THOMAE RUTHALO REGIO
APUD ANGLOS SECRETARIO,
THOMAS MORUS S.P.D.

page 2, *CW* 3.1

5 Si quisquam fuit umquam vir doctissime, qui Horatianum
praeceptum impleverit, voluptatemque cum utilitate coniunxerit,
hoc ego certe Lucianum in primis puto praestitisse. Qui et superciliosis
abstinens Philosophorum praeceptis, et solutioribus Poetarum
10 lusibus, honestissimis simul et facetissimis salibus, vitia ubique notat
atque insectatur mortalium. Idque facit tam scite, tantaque cum
fruge, ut quum nemo alius pungat, nemo tamen sit, qui non aequo
animo illius aculeos admittat. Quod quum numquam non egregie
faciat, fecisse tamen mihi singulari quodam modo videtur in tribus
15 his Dialogis, quos ob id ipsum e tanto festivissimorum numero
potissimum delegi, quos verterem, aliis tamen alios fortasse longe
praelaturis. Nam ut e uirginibus non eandem omnes, sed alius aliam,
pro suo cuiusque animo praefert, deamatque, non quam praecipuam
tuto possit asserere, sed quae sibi videatur, ita e lepidissimis Luciani
20 dialogis, alius alium praeoptat, mihi certe isti praecipue placuerunt,
neque temere tamen (uti spero) neque soli. Nam ut a brevissimo
incipiam, qui Cynicus inscribitur, quique posse videatur ipsa brevitate
contemni, nisi nos Horatius admoneret, saepe etiam in exiguo
corpore vires esse praestantiores, ipsique minimas etiam gemmas esse
25 videremus in precio. In eius ergo delectu honorifico calculo mecum
suffragatus est divus Ioannes Chrysostomus, vir acerrimi iudicii,
doctorum ferme omnium Christianissimus, et Christianorum (ut ego
certe puto) doctissimus, quem usqueadeo Dialogus hic delectabat, ut
bonam eius partem in Homiliam quandam quam in Ioannis euangelium
commentatus est, inseruit. Neque id immerito. Quid enim
30

placere magis viro gravi, vereque Christiano debuit, quam is
 dialogus, in quo dum aspera, parvoque contenta Cynicorum vita
 defenditur, mollis, atque enervata delicatorum hominum luxuria
 reprehenditur? Nec non eadem opera, Christianae vitae simplicitas,
 5 temperantia, frugalitas, denique arcta illa atque angusta via, quae
 ducit ad vitam, laudatur. Iam Necromantia (nam hic secundo
 dialogo titulus est) non satis auspicato vocabulo, sed materia tamen
 felicissima, quam salse taxat, vel Magorum praestigias, vel inania
 10 Poetarum figmenta, vel incertas quavis de re philosophorum
 inter se digladiationes? Superest Philopseudes, qui non sine Socratica
 ironia, totus versatur (id quod titulus ipse declarat) in ridenda,
 coarguendaque mentiendi libidine, dialogus nescio certe lepidior ne,
 an utilior. In quo non valde me movet, quod eius animi fuisse videtur,
 15 ut non satis immortalitati suae confideret, atque in eo fuisse errore,
 quo Democritus, Lucretius, Plinius, plurimique itidem alii. Quid
 enim mea refert quid sentiat his de rebus ethnicus, quae in praecipuis
 habentur fidei Christianae mysteriis? Hunc certe fructum nobis
 adferet iste dialogus: ut neque magicis habeamus praestigiis fidem, et
 20 superstitione careamus, quae passim sub specie religionis obrepit,
 tum vitam ut agamus minus anxiam, minus videlicet expavescentes
 tristia quaequam ac superstitiosa mendacia, quae plerumque tanta
 cum fide atque auctoritate narrantur, ut beatissimo etiam patri
 Augustino, viro gravissimo, hostique mendaciorum acerrimo, nescio
 25 quisnam veterator persuaserit, ut fabulam illam de duobus Spurinis,
 altero in vitam redeunte, altero decedente, tamquam rem suo ipsius
 tempore gestam pro vera narraret, quam Lucianus in hoc dialogo,
 mutatis tantum nominibus, tot annis antequam Augustinus nasceretur,
 30 irrisit. Quo minus mireris, si pinguioris vulgi mentes suis figmentis
 adficiant ei, qui se tum demum rem magnam confecisse putant,
 Christumque sibi devinxisse perpetuo, si commenti fuerint, aut de
 sancto aliquo viro fabulam, aut de inferis tragoediam, ad quam
 vetula quaequam aut delira lacrimetur, aut pavida inhorrescat.
 Itaque nullam fere martyris, nullam virginis vitam praetermiserunt,

in quam non aliquid huiusmodi mendaciorum inseruerint, pie
scilicet, alioqui enim periculum erat, ne veritas non posset sibi ipsa
sufficere, nisi fulciretur mendaciis. Nec veriti sunt eam religionem
contaminare figmentis, quam ipsa veritas instituit, et in nuda voluit
5 veritate consistere, nec viderunt usqueadeo nihil istiusmodi fabulas
conducere, ut nihil perniciosius officiat. Nempe (ut memoratus pater
Augustinus testatur) ubi admixtum subolet mendacium, veritatis
ilico minuitur ac labefactatur auctoritas. Unde saepe mihi suspicio
suboritur, magnam huiusmodi fabularum partem, a vafri ac
10 pessimis quibusdam nebulonibus, haereticisque confictam, quibus
studium fuit, partim ex incauta, simplicium potius, quam prudentium
credulitate, voluptatem capere, partim fabularum fictarum commercio,
fidem veris Christianorum historiis adimere, quippe qui
frequenter quaedam, his quae in sacra scriptura continentur, tam
15 vicina confingunt, ut facile se declarent, adludendo lusisse. Quamobrem
quas scriptura nobis historias divinitus inspirata commendat,
eis indubitata fides habenda est. Ceteras vero ad Christi doctrinam,
tamquam ad Critolai regulam, applicantes caute et cum iudicio, aut
recipiamus, aut respuamus, si carere volumus, et inani fiducia,
20 et supersticiosa formidine. Sed quo progredior? Epistola fere iam
librum superat: nec interim tamen verbum de tuis laudibus ullum,
in quas alius fortasse totus incubisset: quarumque citra ullam adulandi
suspicionem uberrimam mihi materiam praebuissent (ut
ceteras virtutes tuas omittam) vel egregia doctrina tua, summaque
25 in rebus agendis prudentiar quam tot in diversis nationibus, in tam
arduus negotiis, tam feliciter actae legationes declarant: vel singularis
fides, gravitasque: quam nisi satis perspectam, exploratamque
habuisset, numquam te prudentissimus princeps sibi a secretis esse
voluisset. Sed ceterarum virtutum tuarum praedicationi unica
30 modestia tua reluctatur: quae facit, ut quum laudanda tam libenter
facias: fecisse te tamen non libenter audias. Parco igitur pudori tuo:
hoc unum dumtaxat abs te precatus: ut has in graecis literis studii

mei primitias aequo animo suscipias, sinasque ut qualecumque apud
te sint amoris, officiique in te mei monumentum, quas tibi sim ausus
eo maiori fiducia committere, quod etsi tam acre tibi iudicium sit, ut
quicquid erratum fuerit, nemo penetrantius videat: is tamen est
5 ingenii tui candor, ut nemo libentius conniveat. Vale.

CYNICUS LUCIANI

Thoma Moro Interprete

5

Personae, LUCIANUS ET CYNICUS

5
10
LUCIANUS. Quid tu, tandem? Barbam quidem habes, et comam, tunicam non habes, nudusque conspiceris, ac sine calceis, delecta nimirum vaga, inhumanaque ac ferali vita, tum proprio corpore contra quam faciunt ceteri, semper usus incommode, nunc huc, nunc illuc circuis, in arido praeterea solo cubans, adeo ut plurimum etiam sordium, tritum istoc pallium referat, alioqui nec ipsum, vel tenui filo, vel molle vel florulentum.

15
CYNICUS. Neque enim indigeo, siquid est huiusmodi, ut comparetur facillime, dominoque minimum exhibeat negotii, id inquam mihi sufficit.

2. At tu per Deos dic mihi, putas ne esse in luxu vitium?

20
LUCIA. Immo admodum.

CYN. Contra in frugalitate virtutem?

LUCIANUS. Admodum.

25
CYNICUS. Cur igitur tandem quum me videas viventem frugalius quam vulgo faciunt homines, eos vero sumptuosius, me, non illos arguis?

30
LUCIANUS. Quia non frugalius per Iovem videris mihi, sed egentius vivere, immo vitam omnino egenam atque inopem. Nam tu nihil a mendicis differs, qui cibum mendicant in diem.

3. CYNICUS. Vis ergo videamus (quandoquidem huc processit oratio) quidnam inopia sit, quidque rursus copia?

LUCIA. Si tibi quidem ita videtur.

35
CYNICUS. Numquid ergo satis id cuique est, quicquid ipsius explet necessitatem? An aliud quippiam dicis?

LUCIANUS. Esto istud.

40
CYNICUS. Indigentia vero quicquid cuiusquam usui deest, nec eo quo sit necesse pervenit?

LUCIANUS. Scilicet.

45
CYNICUS. Nihil igitur meis in rebus deest. Nihil enim in his est, quod necessitatem non expleat meam.

4. LUCIA. Quo pacto istud ais?

50
CYNICUS. Scies si consideres in quem usum eorum quodque paratum est, quorum egemus, ut domus, an non tegumenti gratia?

LUCIANUS. Maxime.

CYNI. Quid vestis, cuius gratia? Nonne tegumenti etiam ipsa?

LUCIANUS. Sane.

5

CYNI. At ipso per Deos tegumento, cuius rei gratia indiguerimus, nonne ut melius se habeat id quod tegitur?

LUCIA. Mihi quidem sic videtur.

10

CYNI. Utrum igitur tibi peius se habere hi videntur pedes?

LUCIA. Nescio.

CYNI. Atqui hoc pacto didiceris, quodnam pedum officium est?

15

LUCIA. Ingredi.

CYNI. An deterius ergo ingredi pedes tibi videntur mei, quam aliorum?

20

LUCIA. Istud vero fortasse non.

CYNI. At non possent, seu sese melius seu deterius haberent, officium suum praestare?

LUCIA. Fortasse.

25

CYNICUS. Pedibus ergo nihilo peius affectis videor, quam alii?

LUCIANUS. Non videris.

30

CYNICUS. Quid corpus vero meum? Num deterius quam reliquorum? Nempe si deterius se haberet, esset idem imbecillius, corporis quippe virtus robur est. An meum ergo debilius?

LUCIANUS. Non videtur.

35

CYNI. Neque pedes ergo tegumento videntur egere, neque reliquum corpus. Quippe si egerent, male haberent. Egestas etenim omnino mala, ac peius habere se facit, ea quibuscumque adfuerit. At ne ali quidem deterius corpus videtur meum, quod quibuslibet cibis alitur.

LUCIA. Manifestum est id quidem.

40

CYNI. Nam nec vegetu esset, robustumque si aleretur male. Mala siquidem alimenta corpus tabeaciunt.

LUCIA. Ista quidem ita se habent.

45

5. CYNI. Quo pacto igitur, dic mihi, his ita se habentibus, me arguis, vitamque improbas meam, ac miseram praedicas?

LUCIANUS. Ideo per Iovem, quod quum natura (quam tu colis) ac superi terram in communi statuerint, ex ea multa nimirum ac bona ediderint, ut nobis omnia superessent abunde, non in necessitate modo: verum in voluptatem quoque, tu tamen horum omnium aut maximae saltem partis expers es, nec eorum quoquam frueris nihilo certe magis, quam ferae. Nempe aquam bibis, quam etiam bibunt ferae. Comedis vero quicquid

50

offenderis, quemadmodum canes, tum cubile nihilo melius canibus habes: quandoquidem gramen tibi sufficit, quemadmodum et illis, pallium praeterea circumfers nihilo mendico decentius. Quamquam si tu his contentus recte sapis, tum Deus profecto neququam recte fecit, primum quod oves effecit pingues, deinde vites dulcis vini feraces, ac reliquum deinde apparatus varietate mirabilem, et oleum et mel et reliqua, omnia
 5 ut nos haberemus, edulia quidem omnigena haberemus, potum dulcem haberemus, pecunias haberemus, mollem lectum haberemus. Praeterea pulchras domos, ac reliqua demum omnia mirum in modum praeparata. Nam et ipsa quoque artium effecta deorum dona sunt. At vivere omnibus huiusce bonis privatum, id fuerit profecto miserum, etiam si ab aliquo quopiam priveris. Quemadmodum hi qui servantur in vinculis. Longe vero miserius, si quis ipse sese omnibus bonis privet. Nam ea demum manifesta insania est.

10

6. CYN. Et recte quidem fortasse dicis. Verum istuc dic mihi: si quis divite quopiam alacriter atque humane, quin prolixo quoque exhibente convivium, tum hospites excipiente, et multos simul, et omnigenos, alios quidem imbecillos, alios autem robustos, deinde apponente multa, atque omnigena, si quis, inquam, omnia corripit, omniaque deglutiat, non ea tantum quae vicina sunt, sed ea quoque quae procul absunt, praeparata videlicet invalidis, ipse tamen valuens, quum unum dumtaxat ventrem habeat, nec multis ut nutratur indigeat, diutius tamen quam alii multi immoretur, hic vir cuiusmodi tibi videtur esse? Probus ne?

15

LUCIA. Non mihi quidem.

20

CYN. Quid vero, num temperans?

LUCIA. Ne id quidem.

25

7. CYN. Quid vero si quis eiusdem mensae particeps, multa illa ac varia negligat, uno quopiam ex his quae proxime apponuntur, electo, quum satis in suam habeat necessitatem, id decenter edat, eoque solo utatur: cetera illa ne respiciat quidem, an non hunc temperatiorem et meliorem virum illo putabis?

LUCIA. Ego certe.

30

CYN. Utrum ergo iam intelligis, an me oportet dicere?

LUCIA. Quid nam?

35

CYN. Quod Deus illi quidem puchre convivium instruenti similis est, ut qui apposuerit multa ac varia, atque omnigena, uti aegrotantibus, atque alia quidem robustis, alia vero invalidis, non ut omnibus utamur omnes, sed ut his utantur singuli, quae suae cuiusque naturae conveniunt, et ex his ipsis, quacumque re maxime quemque indigere contigerit.

40

8. At vos illum qui per insatiabilitatem atque incontinentiam omnia corripit refertis, ut qui rebus uti velitis omnibus, et undecumque partis, non solis contenti praesentibus, existimantes propriam quidem neque terram, ne mare sufficere, sed importantes ab ipsis usque terrae finibus voluptates, patriisque rebus peregrina praefidentes, sumptuosaque frugalibus, atque ea quae difficile comparantur his quae sunt comparatu facilia. In summa denique molestias, malaque potius eligentes, quam absque molestiis vivere. At isti quidem plurimi ac pretiosi, beatique apparatus, quibus exsultatis, per magnam ad vos miseriam, erumnamque perveniunt.

45

Aurum ipsum tam optabile, si libet, argentumque considera: domus considera sumptuosas, vestes operosas considera: atque eius generis omnia, quanto negotio emuntur, quot laboribus, periculis: immo sanguine, ac caede quantoque hominum interitu. Non ideo solum quod dum navigant, propter ista pereunt complures, ac dum quaerunt, parantque, gravia perferunt; sed ob id quoque quod digladiationes multas pariunt, quodque ob ea insidiantur invicem et amicis amici, et parentibus liberi, et maritis coniuges. Sic opinor Eriphylen quoque auri gratia prodidisse maritum.

50

9. Atque haec quidem omnia fiunt, quum tamen vestes illae variae nihilo magis quicquam queant calefacere, aurataque illa aedificia nihilo prorsus magis tegant, nec pocula illa argentea potui quicquam magis conducant. Sed nec aurei illi, nec eburnei item lectuli, somnum suaviorem praebeant, immo videbis frequenter in eburneo lecto, sumptuosisque stromatibus, beatis illis somnum contingere non posse. Praeterea omnigenae illae circa edulia curae, nihilo magis alunt, quin tabefaciunt potius corpora, eisdemque morbos ingenerant.

10. Quid autem dicere attinet, libidinis gratia quantas molestias mortales et faciunt, et patiuntur? Quamquam facile est isti cupiditati mederi, nisi quis velit indulgere delitiis. At ne haec quidem insania, corrupte laque sufficere videtur mortalibus, sed iam rerum etiam usum pervertunt, singulis rebus ad id utentes, ad quod minime paratae sunt, quemadmodum lecto siquis uti carpenti loco velit, ac tamquam curru.

LUCIA. Quisnam is est?

15 CYN. Vos, inquam, qui hominibus tamquam iumentis utimini. Nam eos iubetis, ut lecticas tamquam currus in cervicibus ferant. Ipsi vero in sublimi residetis delicati, atque illinc homines perinde tamquam asinos aurigamini, imperantes ut hac, non illac eant, et qui haec facitis maxime, eidem maxime beati videmini.

20 11. Tum hi qui piscum carnibus non tantum ut alimentis utuntur, verum tincturas etiam quasdam ex his machinantur, eos dico, qui purpuram tingunt, nonne et hi praeter naturam his utuntur, quae a deo praeparatae sunt?

LUCIA. Non per Iovem, siquidem tingere etiam potest non comedi tantum purpurae caro.

25 CYN. At non in id tamen nata est. Nam et cratere quispiam, si praeter naturam detorqueat, ollae loco posset uti, nec in id tamen paratus erat. Sed quo pacto possit quispiam universam illorum infelicitatem percurrere, quae tanta est? At tu me quoque quod nolo eius esse particeps, incusas. Vivo ego tamen quemadmodum modestus ille, his videlicet duntaxat, quae mihi apponuntur vescens, ac frugalissimis utens. Variis vero illis atque omnigenis minime inhians.

30 12. Ac deinde quum paucis egeam, ac minime multis utar, ferinam tibi videor vitam vivere. Atqui hac ratione tua Dii profecto in periculum veniunt, ne et ipsi sint feris etiam deteriores, quippe qui rei nullius indigent. Verum ut exactius intelligas, cuiusmodi horum utrumque sit, vel paucis videlicet egere, vel multis, considera quod pluribus egent, primum pueri quam adulti, deinde mulieres quam viri, tum aegroti quam valentes, atque omnino in summa, inferiora quaelibet praestantioribus plurimum indigent, proinde Dii omnino nullius egent rei, qui vero ad Deos accedunt proxime quam minimis egent.

40 13. An Herculem putas omnium hominum praestantissimum, quippe divinum virum, deumque recte creditum, miserum tunc fuisse, quum circumiret nudus, pelle dumtaxat indutus, harum rerum nostrarum nihil desiderans? At ille miser profecto non erat, quippe qui miseriam ab aliis propulsabat, neque rursus pauper, qui terra, marique dominabatur. Nempe quocumque intendisset impetum, omnes quaquaversum superabat, nec in quenquam sui temporis incidit, qui se vel aequarit umquam, vel vicerit, quoad ex humanis excessit. At tu illi stromata putas, calceosque defuisse? Atque ob id mundum obambulasse tantum virum? Dicendum profecto non est. Sed continens erat ac fortis, et moderate vivere volebat, non indulgere delitiis. Quid Theseus eius discipulus? An non rex erat Atheniensium omnium, ac filius etiam, ut ferunt, Neptuni, sua certe tempestate fortissimus?

50 14. At tamen ille quoque voluit sine calceis esse, ac nudus ingredi, barbamque et comam nutrire placuit ei, nec ei tamen solum, sed omnibus etiam veteribus placuit, nempe meliores erant quam vos, atque adeo ne sustinisset quidem eorum quisquam aliquid huiusmodi nihilo profecto magis quam leo quispiam sese tonderi. Siquidem carnis molliciem ac laevorum decere mulieres existimabant, ipsi vero sicuti erant, ita videri quoque viri volebant, ac barbam quidem cultum viri ducebant, quem ad modum in equis iubam, in leonibus barbam, quibus deus splendoris quandam atque ornamentum venustatem dedit, sic et viris barbam adiunxit. Illos

igitur ego aemulor, veteres, inquam, illos imitari volo, huius vero tempestatis homines non aemulor mirabilis huius felicitatis nomine, quam in epulis et vestibus habent, dum poliunt ac levigant singulas corporis partes, ac ne secretiorum quidem ullam, ita ut instituit natura, dimittentes.

5 **15.** At mihi certe pedes opto, ut nihil equinis differant, quales Chironis fuisse ferunt. Tum ut ipse stromatis non egeam more leonum, nec cibo egeam magis exquisito, quam canes. Contingat praetera mihi, ut terra quaevis mihi per se pro cubili sufficiat. Domum vero ut mundum hunc existimem. Alimenta demum ut ea deligam, quae facillime comparari possint. Aurum vero, argentumque ne desiderem umquam, neque ego, neque meorum amicorum quisquam. Omnia namque mala inter homines ex horum cupiditate nascuntur, et
10 seditiones, et bella, et insidiae, et caedes. Haec omnia fontem habent plus habendi cupidinem. At haec a nobis abscedat procul, ne umquam plus satis appetam, minus vero quum habeam, ferre aequo animo valeam.

16. Nostra quidem ita se habent. Plurimum profecto a vulgi sententiis ista dissentiunt. Neque quicquam ergo mirandum est, si ab his differimus habitu, a quibus tantum differimus instituto. Sed te demiror, quonam pacto quum suam quandam citharoedo vestem tribuas, cultumque, atque adeo tibicini suum, et tragoedo suum,
15 bono viro cultum, vestemque propriam nullam existimas, sed eandem ei cum vulgo habendam censes, idque quum vulgus malum sit. Quod si bonorum cultus proprius debet esse ullus, quinam deceat magis quam hic meus, qui maxime luxuriosis pudendus sit? Quemque illi maxime aversentur?

17. Cultus ergo meus huiusmodi est, squalidum esse, hirsutum esse, tritum pallium indui, comam producere,
20 ac sine calceis ingredi. Vester vero Cinaedorum ornatui simillimus est, nec dignoscere vos quisquam ab illis possit, neque colore vestium, neque mollicie, neque camisiarum numero, neque lacernis, neque calceis, neque capillorum cura, neque odore. Nam et redoletis ut illi, iam praesertim vos qui estis felicissimi. Et quidem quid facias, quum vir eundem cum Cinaedis odorem oleat? Etenim in ferendis laboribus nihil illis praestatis. Voluptatibus vero nihilo minus quam illi superamini, eadem comeditis, eodem modo dormitis, atque
25 inceditis, immo vero incedere non vultis, sed gestari potius, tamquam sarcinae, alii ab hominibus, alii vero a iumentis. At me pedes ipsi gestant quocumque sit opus. Egoque et frigus tolerare sufficio, et calorem pati, eaque quae dii obtulerint, minime moleste ferre, ideo videlicet, quia miser sum. Vos vero propter hanc felicitatem nulla estis fortuna contenti, sed omnium poenitet, ac praesentia ferre non potestis, absentia desideratis, hyeme quidem optantes aestatem, aestate rursus hyemem, atque in calore frigus, in frigore vicissim
30 calorem, quemadmodum aegrotantes, morosi semper et queruli, quod in illis quidem facit morbus, in vobis vero mores.

18. Atque haec ita quum sint, iam nos in vitam vestram traducere aequum censetis, nostramque corrumpere, quum saepe male consulta sint, quae facitis, ipsique sitis in vestris ipsorum negotiis minime
35 circumspicere, nihilque eorum iudicio ac ratione, sed consuetudine cupiditatis faciatis. Quamobrem nihil profecto differtis vos, ab his qui torrente feruntur. Illi quippe quocumque fluxus intenderit, eo rapiuntur, et vos itidem quocumque libidines. At similiter quidem vobiscum agitur, ut cum quodam qui equum insanum ascenderat. Equus igitur virum corripiens abstulit. Hic vero amplius iam desilire equo currente non poterat. Quidam vero quum occurrisset ei, rogavit quonam tenderet? Hic respondit, quocumque huic videtur, equum
40 demonstrans. Quod si vos quisquam roget, quo feramini, si verum vultis dicere, dicetis in universum quidem quocumque videatur affectibus, sigillatim vero, interdum quocumque voluptati, interdum quocumque ambitioni, interdum rursus quo lucri studio. Quin interdum ira, interdum metus interdum aliud quippiam huiusmodi vos auferre videtur. Neque enim unum dumtaxat equum vos, sed multos insilientes, nunc hunc, nunc illum, furiosos quidem omnes avehimini. Auferunt ergo vos in barathrum, ac praerupta. Vos tamen
45 priusquam cadatis casuros vos esse nescitis,

19. at hoc detritum pallium quod vos ridetis comaque habitusque meus tantam habet vim, ut vitam mihi quietam praebeat, utque agam quicquid volo, verserque cum quibus volo. Nempe ex indoctis, atque ineruditis hominibus nemo me adire voluerit, ob hunc habitum. At molles etiam qui sunt adhuc admodum
50 procul declinant. Congrediuntur vero scitissimi atque modestissimi, et qui virtutem capiunt, hi potissimum

congregiuntur mecum, horum ego consuetudine delector. Eorum vero fores qui homines vocantur, non observo, tum coronas aureas ac purpuram pro fastu habeo, atque homines ipsos derideo.

- 5 **20.** At ut cultum hunc intelligas, non bonos modo viros, sed ipsos etiam deos decere, atque eum deinde, si libet, irrideas, deorum statuas considera, utri videantur vobis ne, an mihi similiores, neque Graecorum solum, sed barbarorum etiam templa circumspicias, utrum ipsi dii, ut ego, comati, barbati que sunt, an quemadmodum vos, rasi finguntur atque pinguntur. Quin plurimos etiam sine tunicis conspicias, ut me nunc esse vides. Quo pacto igitur audeas posthac hunc habitum vitio dare, quum deos etiam decere videatur?

10

LUCIANI CYNICI
Thoma Moro Interprete
FINIS

MENIPPUS SIVE NECROMANTIA
LUCIANI

Thoma Moro Interprete

5

Personae, MENIPPUS, PHILONIDES

1. MENIPPUS. Salve, atrium, domusque vestibulum meae:
 Ut te lubens aspicio luci redditus.

10

PHILO. Num nam hic Menippus est canis ille? Non hercle alius, nisi ego forte ad Menippos omnes hallucinor. At quid sibi vult habitus huius insolentia? Clava, lyra, leonis exuviae? Adeundus tamen est. Salve Menippe. Unde nobis advenisti? Diu est quod in urbe non vidimus.

15

2. MENIP. Adsum reversus mortuorum e latibulis,
 Foribusque tristium tenebrarum nigris:
 Manes ubi inferi manent superis procul.

20

PHILO. O Hercules clam nobis Menippus vita functus est, revixit denuo?

MENIP. Non, sed me adhuc vivum recepit tartarus.

PHILO. Quanam causa tibi fuit novae huius atque incredibilis viae?

25

MENIP. Iuventa me incitavit, atque audacia
 Quam pro iuventa haud paululum impotentior.

30

PHILO. Siste o beate Tragica, et ab iambis descendens sic potius simpliciter eloquere, quanam haec vestis, quae causa tibi itineris inferni fuit, quum alioqui neque iucunda neque delectabilis sit via?

MENIP. Res dilecte gravis me infernas egit ad umbras,
 Consulerem manes ut vatis Tiresai.

35

PHILO. Atqui deliras, alioqui non hoc pacto caneres apud amicos consarcinatis versibus.

MENIP. Ne mireris amice, nuper enim cum Euripide atque Homero versatus, nescio quo pacto versibus sic impletus sum, ut numeri mihi in os sua sponte confluant. Verum dic mihi quo pacto res humanas hic se habent in terris et quidnam in urbe agitur?

40

PHILO. Nihil novi. Sed quemadmodum prius actitabant, rapiunt, peierant, faenerantur, usuras colligunt.

MENIP. O miseri atque infelices. Nesciunt enim, qualia de nostris rebus nuper apud inferos decreta sunt, qualesque sorte iacti sunt in divites istos calculi, quos per Cerberum nullo pacto poterunt effugere.

45

PHILO. Quid ais? Novine aliquid apud inferos nostris de rebus decretum est?

MENIP. Per Iovem, et quidem multa, verum prodere non licet, neque arcana quae sunt revelare, ne quis forte nos apud Rhadamanthum impietatis accuset.

50

PHILO. Nequaquam Menippe per Iovem, ne amico sermonem hunc invidias. Nam apud hominem tacendi gnarum, et initiatum praeterea sacris edisseres.

MENIPPUS. Dura profecto iubes, et neutiquam tuta, verum tui gratia tamen audendum est. Decretum est ergo, divites istos ac pecuniosos aurum tamquam Danaen servantes abstrusum—

PHILO. Ne prius o beate quae sunt decreta dixeris, quam ea percurras omnia quae abs te audire libentissime velim: quae videlicet descensus causa fuerit, quis itineris dux, deinde ex ordine, et quae illic videris, et quae audieris omnia. Verisimile est enim te, quum res pulchras videndi curiosus sis, eorum quae visu aut auditu digna videbantur nihil omnino praetermisisse.

3. MENIP. Parendum etiam in his tibi est. Nam quid facias, urgente amico? Ac primum sane tibi expediam, quae res animum meum ad hunc descensum impulerint. Ego igitur quum adhuc puer essem, audiremque Homerum atque Hesiodum, seditiones ac bella canentes, non semideorum modo, sed ipsorum etiam deorum, adulteria quoque, violentias, rapinas, supplicia, patrum expulsiones, et fratrum et sororum nuptias: Haec me hercle omnia bona pulchraque putabam, et studiose erga ea afficiebar. Postquam vero in virilem iam aetatem pervenirem, hic leges rursus iubentes audio poetis apprime contraria, neque videlicet adulteria committere, neque seditiones movere, neque rapinas exercere. Hic igitur haesitabundus constiti, incertus omnino quo me pacto gererem. Neque enim deos umquam putavi moechaturos, aut seditiones invicem fuisse moturos, nisi de his rebus perinde ac bonis iudicassent. Neque rursus legumlatores his adversa iussuros, nisi id conducere existimarent.

4. Quoniam igitur in dubio eram, visum est mihi philosophos istos adire, atque his me in manus dedere, rogareque uti me utcumque liberet uterentur, vitaeque viam aliquam simplicem ac certam ostenderent. Haec igitur mecum reputans ad eos venio, imprudens profecto, quod me ex fumo (ut aiunt) in flammam conicerem. Apud enim hos maxime diligenter observans summam repperi ignorantiam, omniaque magis incerta, adeo, ut prae his ilico mihi vel idiotarum vita iam aurea videretur. Alius etenim soli me iussit voluptati studere, atque ad eum scopum universum vitae cursum dirigere. In eo ipsam vitam esse felicitatem. Alius rursus omnino laborare, corpusque siti, vigiliis, ac squalore subigere, misere semper affectum, contumeliisque obnoxium assidue, Hesiodi sedulo inculcans celebria illa de virtute carmina, et sudorem videlicet, et acclivem in verticem montis ascensum. Alius contemnere iubet pecunias, earumque possessionem indifferentem putare. Alius contra bonas ipsas etiam divitias esse pronuntiat. De mundo vero quid dicam? De quo ideas incorporeas, substantias, atomos, et inane, ac talem quandam pugnantium invicem nominum turbam in diem audiebam. Et quod absurdorum omnium maxime fuit absurdum, de contrariis unusquisque quum diceret, invincibiles admodum rationes ac persuasibiles afferebat, ut nec ei qui calidum, nec ei qui frigidum idem prorsus esse contenderent, contra quicquam hiscere potuerim, atque id, quum tamen manifeste cognoscerem fieri numquam posse, ut eadem res calida simul frigidaque sit. Prorsum igitur tale quiddam mihi accidebat, quale solet dormitantibus, ut interdum capite annuerem, interdum contra abnuerem.

5. Praeterea quod multo erat istis absurdus, vitam eorum diligenter observans, comperi eam cum ipsorum verbis praeceptisque summopere pugnare. Eos enim qui spernendam censebant pecuniam, avidissime conpexi colligendis divitiis inhiare, de faenore litigantes, pro mercede docentes. Omnia denique nummorum gratia tolerantantes. Ii vero qui gloriam verbis aspernabantur, omnem vitae suae rationem in gloriam referebant. Voluptatem rursus omnes ferme palam incessebant. Clanculum vero ad eam solam libenter confluebant.

6. Ergo hac quoque spe frustratus magis adhuc aegre molestaque tuli. Aliquantulum tamen inde memet consolabar, quod una cum multis et sapientibus et celeberrimis viris ipse insipientis essem, atque vere adhuc ignarus oberrarem. Pervigilanti mihi tandem, atque hisce de rebus mecum cogitanti, venit in mentem, ut Babylonem profectus magorum aliquem ex Zoroastri discipulis ac successoribus convenirem. Audieram siquidem eos inferni portas carminibus quibusdam ac mysteriis aperire, et quem libuerit illuc tuto deducere, ac rursus inde reducere. Optime ergo me facturum putavi, si cum horum quopiam de descensu paciscens Tiresiam Boeotium consulere, ab eoque perdiscerem (quippe qui vates fuerit et sapiens) quae vita sit optima, quamque sapientissimus quisque potissimum elegerit. Ac statim quidem exsiliens quam poteram celerrime Babylonem versus recta contendi. Quo quum venio, diversor apud

Chaldaeorum quendam hominem certe sapientem, atque arte mirabilem, coma quidem canum, admodumque promissa barba venerabilem. Nomen autem illi fuit Mithrobarzanes. Orans igitur obsecransque vix exoravi, ut quavis mercede vellet, in illam me viam deduceret.

5 7. At tandem homo me suscipiens primum quidem dies novem ac viginti cum luna simul incipiens abluit ad Euphratem, mane solem orientem versus perducens, ac sermonem quempiam longum mussitans, quem non admodum exaudiebam. Nam (quod in certamine praecones inepti solent) volubile quiddam atque incertum proferebat, nisi quod quosdam visus est invocare daemones. Post illam igitur incantationem ter mihi in vultum spuens deducit rursus, oculos nusquam in obvium quemquam deflectens. Et cibus quidem nobis glandes erant, potus autem lac atque mulsum et Choaspi lympha, lectus vero in herba sub dio fuit. At postquam iam praeparati satis hac diaeta sumus, medio noctis silentio ad Tigridem me fluvium ducens, purgavit simul atque abstersit, faceque lustravit ac squilla, tum pluribus itidem aliis, et magicum simul illud carmen submurmurans, deinde totum me iam incantans, ac ne a spectris laederer circumiens, reducit domum, ita ut eram, reciprocantem, ac reliqua noctis 8. parte navigationi nos praeparavimus. Ipse igitur magicam quandam vestem induit, Medorum vesti ut plurimum similem, ac me quidem his, quae vides ornavit, clava videlicet, ac leonis exuviis, atque insuper lyra. Iussit praeterea ut nomen si quis me roget, Menippum quidem ne dicerem, sed Herculem, Ulyssem, aut Orpheum.

PHILO. Quid ita o Menippe? Neque enim causam aut habitus, aut nominis intellego.

20 MENIPPUS. Atqui perspicuum id quidem est, ac neutiquam arcanum. Nam hi qui ante nos ad inferos olim vivi descenderant, putavit si me his assimilaret, fore ut facilius Aeaci custodias fallerem, atque nullo prohibente transirem, utpote notior tragico admodum illo cultu emissus.

25 9. Iam igitur dies apparuit, quum nos ad flumen ingressi in recessum incumbimus. Parata siquidem ab illo fuerant, cymba, sacrificia, mulsa, et in id mysterium denique quibuscumque opus erat. Haec postquam ergo quae prompta erant imposuimus, tum nos quoque Ingedimur tristes lacrimisque implemur obortis. Atque aliquantisper quidem in fluvio ferimur, deinde in silvam delati sumus, ac lacum quendam in quem Euphrates conditur. Tum hoc quoque transmissio, in regionem quandam pervenimus solam, silvosam atque opacam, in quam descendentes (praeibat enim Mithrobarzanes) et puteum effodimus, et oves iugulamus, et foveam sanguine conspergimus. At magus interim accensam facem tenens, haud amplius iam summisso murmure, sed voce quam poterat maxima clamitans, daemones simul omnes convocat, Poenas, Erinnes, Hecaten nocturnam, excelsamque Proserpinam, simulque polysyllaba quaedam nomina barbara, atque ignota commiscet.

35 10. Statim ergo tremere omnia, et rimas ex carmine solum ducere, ac porro Cerberi latratus audiri, et iam res plane tristis ac maesta fuit, Umbrarum at timuit rex imis sedibus Orcus. Ac protinus quidem inferorum patebant pleraque, lacus, pyriphlegethon, ac Plutonis regia. Tum per illum descendentes hiatum, Rhadamanthum propemodum metu reperimus exstinctum. Ac Cerberus primum quidem latrabat commovitque sese. At quum ego lyram celerrime correptam pulsassem, cantu statim sopitus obdormit, deinde posteaquam ad lacum venimus, tranare fere non licuit. Iam enim onustum erat navigium, et eiulatu certe plenum. Vulnerati quippe in ea navigabant omnes, hic femur, ille caput, alius alio quopiam membro luxatus, usque adeo, ut mihi certe ex bello quopiam adesse viderentur. At optimus Charon quum leonis videret exuvias, esse me ratus Herculem recepit, transque vexit libens, 11. tum exeuntibus quoque nobis monstravit semitam. Sed quoniam iam eramus in tenebris, praecedit quidem Mithrobarzanes, ego autem a tergo continuus illi comes adhaereo, quoad in pratum quoddam venimus maximum, asphodelo consitum, ubi circumfusae undique mortuorum stridulae nos sequuntur umbrae. Tum paulo procedentes longius ad ipsum Minois tribunal accessimus. Erat ipse quidem in solio forte quodam sublimi sedens. Astabant autem illi Poenae, Tortores, mali Genii, Furiae. Ex altera parte plurimi quidam adducti sunt ex ordine longa fune vincti. Dicebantur autem adulteri, lenones, moechi, homicidae, adulatores, sycophantae, ac talis hominum turba quidvis in vita patrantium. Seorsum autem divites ac faeneratores prodibant pallidi, ventricosi, ac podacrici, quorum quisque trabe vinctus erat, ferri pondere duorum talentorum imposito. Nos igitur astantes, et quae

fiunt omnia conspicimus, et quae dicuntur auscultamus. Accusant autem novi quidam atque admirabiles rhetores.

PHILO. Quinam ergo hi per Iovem sunt, ac ne istuc quidem te pigeat dicere.

5

MENIPPUS. Umbrasne umquam istas nosti, quas opposita soli reddunt corpora?

PHILO. Quid ni?

10 MENIPPUS. Hae nos igitur quum primum functi vita sumus accusant, testantur, atque redarguunt, quicquid in vita peccavimus, et sane quaedam ex his dignae admodum fide videntur, utpote nobiscum versatae semper, nostrisque nusquam digressae corporibus.

15 **12.** Minos igitur curiose quemlibet examinans, impiorum relegabat in coetum, poenas ibi sceleribus suis dignas luiturum. In hos praecipue tamen incenditur, quos opes dum viverent, ac dignitates inflaverant, quique adorari se fere exspectabant, nimirum brevi perituram eorum superbiam fastumque detestatus, quippe qui non meminissent mortales ipsi quum sint, sese bona quoque mortalia consecutos. At nunc splendida illa exuti omnia divitias, inquam, genus, munia, nudi ac vultu demisso steterunt tamquam somnium quoddam humanam hanc felicitatem recogitantes, adeo ut haec dum conspicarer nimis quam delectatus fuerim. Et si
20 quem eorum forte agnoveram accessi, atque in aurem silenter admonui, qualis in vita fuerat, quantopereque fuerat inflatus, tum quum plurimi mane fores eius obsidentes pulsati interim exclusique a famulis illius exspectabant egressum. At ipse vix tandem illis exoriens puniceus, aureus aut versicolor, felices ac beatos se facturum salutantes putabat, si pectus dextramve porrigens, permetteret osculandam. Illi vero audientes ista moleste ferebant.

25

13. At Minos quiddam etiam iudicavit in gratiam. Quippe Dionysium Siciliae tyrannum multis et atrocibus criminibus et a Dione accusatum, et gravi Stoicorum testimonio convictum, Cyrenaeus Aristippus interveniens—nam illum valde suspiciunt inferi, eiusque plurimum ibi valet auctoritas—ferme iam Chimaerae alligatum absolvit a poena, asserens illum eruditorum nonnullos olim iuisse pecunia.

30

14. Tum nos a tribunali discedentes, ad supplicii locum pervenimus. Ubi, O amice, et multa et miseranda audire simul ac spectare licuit. Nam simul et flagrorum sonus auditur, et eiulatus hominum in igne flagrantium, tum rotae et tormenta, catenae, Cerberus lacerat, Chimaera dilaniat, crucianturque pariter omnes, captivi, reges, praefecti, pauperes, mendici, divites, et iam scelerum omnes paenitebat. Et quosdam quidem
35 eorum, dum intuemur, agnovimus, videlicet qui nuper e vita discesserant. At hi se pudentes tum occulebant, nostroque subtrahebant aspectui, aut si nos aliquando respiciebant, id serviliter admodum abiectaque faciebant, atque hi quidem quam olim putas onerosi fastosique in vita? At pauperibus malorum dimidium remittebatur, et quum interquievisissent, denuo repetebantur ad poenam. Sed illa quoque quae fabulis feruntur aspexi, Ixionem, Sisyphum, Phrygiumque graviter affectum Tantalum, genitumque terra Tityum, di boni,
40 quantum? Integrum stratus agrum occupabat.

40

15. Hos tandem praetereuntes, in campum venimus Acherusium, ubi semideos, heroidasque reperimus, atque aliam simul mortuorum turbam in gentes, tribusque dispositam, alios quidem vetulos, quosdam ac marcidos, atque (ut Homerus ait) evanidos, alias vero juveniles et integros, et hos potissimum ob illam condiendi
45 efficaciam Aegyptios. Verum dignoscere quemlibet haud proclive fuit, adeo nudatis ossibus omnes erant invicem simillimi, nisi quod vix tandem eos diu intendentes agnovimus. Quippe conferti considebant obscuri atque ignobiles, nullumque servantes amplius pristinae formae vestigium. Quum igitur multi simul ossei consisterent, invicem omnino similes, qui terrificum quiddam per cavos oculorum orbis transpicerent, dentesque nudos ostenderent, haesitabam certe mecum, quonam signo Thersitem a Nireo illo formoso
50 discernerem, aut mendicum Irum a Phaeacum rege, aut Pyrrhiam coquum ab Agamemnone. Quippe quibus iam nihil veteris permansit indicii, sed ossa fuerunt inter se similia, incognibilia, nullis inscripta titulis, nullique umquam dignoscenda.

50

16. Haec igitur spectanti mihi, persimilis hominum vita pompae cuiquam longae videbatur, cui praesit ac disponat quaeque fortuna, ex his qui pompam agunt, diversos variosque cuique habitus accommodans. Alium siquidem fortuna deligens, regiis ornat insignibus, et tiaram imponens, et satellites addens, et caput diademate coronans. Alium servi rursus ornatum induit, hunc formosum effigiat, hunc deformem atque deridiculum fingit: nam omnigenum, ut opinor, debet esse spectaculum. Quin habitus quorundam plerumque in media quoque pompa demutat, neque perpetuo eodem sinit ordine, cultuque progredi quo prodierant. Sed ornatu commutato Croesum quidem coegit servi, captivique vestes induere. Maeandrium autem olim inter servos incedentem, Polycratis vicissim ornat tyrannide. Et aliquantisper quidem eo cultu permittit uti, verum ubi iam pompae tempus praeteriit, apparatus quisque restituens, et cum corpore simul exutus amictu, qualis ante fuit efficitur, nihilo a vicino differens. Quidam tamen ob inscitiam quum suos fortuna cultus exigit, aegre ferunt atque indignantur, tamquam propriis quibusdam bonis privati, ac non potius alienis, quibus paulisper utebantur, exuti. Quin in scena quoque vidisse te plerumque puto histriones istos tragicos, qui (ut fabulae ratio poscit) modo Creontes, modo Priami fiunt, aut Agamemnones. Idemque (si sors tulerit) paulo ante tam graviter Cecropis aut Erechthei formam imitatus, paulo post servus, poeta iubente, progreditur. At quum fabulae iam finis adfuerit, quisque auratas illas vestes exutus, personam deponens, et ab altis illis crepidis descendens, pauper atque humilis obambulat, haud amplius Agamemnon ille Atreo prognatus, aut Creon Menoecii filius, sed Polus filius Chariclei Suniensis, aut Satyrus filius Theogitonis Marathonius. Sic se mortalium res habent, quemadmodum mihi tum spectanti videbatur.

17. PHILO. Dic mihi Menippe, isti qui magnificos altosque tumulos habent super terram, et columnas, imagines, titulos, nihilone sunt apud inferos plebeis quibuslibet umbris honoratiores?

MENIPPUS. Nugaris tu quidem, nam si vidisses Mausolum, Carem illum dico Pyramide celebrem, sat scio, numquam ridere desiisses, ita in antrum quoddam abstrusum despectim abiectus est, in reliqua mortuorum turba delitescens. Hoc tantum commodi mihi videtur ex monumento referre, quod imposito tanto pondere, laborat magis et premitur. Nam quum Aeacus o amice, locum cuique metitur, dat autem cui plurimum haud amplius pedem necesse est eo iacere contentum, seseque ad loci modum contrahere. At vehementius multo risisses, opinor, si reges hosce nostros satrapasque vidisses apud eos mendicantes, et aut salsamenta vendentes, aut primas ipsas litteras urgente inopia profitentes, et quemadmodum contumeliis a quovis afficiantur, atque in faciem caedantur perinde atque vilissima mancipia. Itaque Philippum Macedonem conspicatus, continere me certe non potui: ostensus est mihi in angulo quodam detritos calceos mercede resarciens. Quin alios praeterea multos erat videre mendicantes in triviis, Xerxes videlicet, Darios, ac Polycrates.

18. PHIL. Admiranda narras ista de regibus, paeneque incredibilia. Socrates autem quid facit, ac Diogenes? Et si quis est sapientum alius?

MENIP. Socrates profecto etiam ibi obversatur, omnesque redarguit: versantur autem cum illo Palamedes, Ulysses, et Nestor, et quisquis est alius inter defunctos garrulus. Inflanantur autem illi etiamnum, atque intumescunt, exhausto veneno crura. At optimus Diogenes Sardanapalo vicinus Assyrio Midaeque Phrygio, atque aliis item pluribus ex istorum sumptuosorum numero manet, quos quum eiulantes audit, veteris fortunae magnitudinem recogitantes, et ridet et delectatur, ac supinus cubans, ut plurimum cantat, aspera nimis atque iniucunda voce illorum eiulatus obscurans, adeo ut id aegre ferentes, nec Diogenem ferre valentes, de mutanda sede deliberent.

19. PHIL. De his iam satis quidem: ceterum quodnam illud decretum est, quod initio dixeras adversus divites esse sancitum? MENIPPUS. Bene admones: nescio enim quo pacto quum hac de re dicere proposuissem, ab instituto sermone procul aberravi. Dum igitur ibi versabar, magistratus contionem advocaverunt, his videlicet de rebus, quae in commune conducerent. Conspiciens ergo multos concurrere, me quoque cum illis simul immiscens, unus de numero eorum qui in contione aderant, efficior. Agitata sunt igitur et alia multa:

postremo vero de divitibus negotium, in quos posteaquam plurima fuissent obiecta (violentia, superbia, fastus, iniuria) assurgens tandem ex populo primas quidam, huiusmodi decretum legit:

5 **20.** Quoniam, inquit, multa divites perpetrant in vita rapientes, ac vim inferentes, inopesque omni modo
despectui habentes, Curiae Populoque visum est, ut quum functi vita fuerint, corpora quidem eorum poenas
cum aliis sceleratorum corporibus luant: animae vero sursum remissae in vitam, in asinos demigrent, donec in
tali rerum statu quinquies ac vicies decem annorum milia transegerint, asini semper ex asinis renati, onera
ferentes, atque a pauperibus agitati. Dein ut liceat illis e vita excedere. Hanc sententiam dixit Calvarius, patre
10 Aridello, patria Manicensis, tribu Stygiana. Hac igitur lege recitata, approbaverunt principes, scivit plebs,
affremuit Proserpina, allatravit Cerberus: sic enim rata quae inferi statuunt, authenticaeque fiunt.

21. Quae igitur in contione agebantur, erant huiusmodi. Tum ego statim, cuius gratia veneram. Tiresiam adeo,
atque illi re, uti erat, ordine narrata supplicavi, ut mihi diceret, quodnam optimum vitae genus putaret. Hic
15 vero surridens (est autem seniculus quispiam caecus, pallidus, voce gracili) o fili, inquit, causam tuae
perplexitatis scio a sapientibus istis profectam, haud quaquam idem invicem iisdem de rebus sentientibus,
verum haud fas est id tibi proloqui: siquidem quod Rhadamanthus interdixit. Nequaquam, inquam, o
patercule, sed dic amabo, neque me contemnas, qui in vita te etiam ipso caecior oberro. Abducens ergo me,
procul ab aliis auferens, ad aures mihi inclinans: Optima est, inquit, idiotarum privatorumque vita, ac
20 prudentissima. Quamobrem ab hac vanissima sublimium consideratione desistens, mitte principia semper ac
fines inquirere, et vafros hosce syllogismos despuens, atque id genus omnia nugas aestimans, hoc solum in
tota vita perseguere, ut praesentibus bene compositis minime curiosus, nulla re sollicitus, quam plurimum
potes hilaris vitam ridensque traducas.

Haec quum dixisset, rursus Asphodelorum in pratum sese corripuit.

25 **22.** Ego igitur (nam et nunc vesper erat) age, inquam, o Mithrobarzane quid cunctamur? Ac non hinc rursus
abimus in vitam? Ad haec ille: confide, inquit, o Menippe, brevem quippe facilemque tibi monstrabo semitam,
et me protinus abducens in regionem quandam magis priore tenebricosam, manu procul ostendens
subobscurum tenueque, ac velut per rimam influens lumen: Illud, inquit, Trophonii templum est, atque illac
30 ad inferos e Boeotia descenditur, hac ascendas, atque ilico fueris in Graecia. Ego igitur hoc sermone gavisus,
salutato Mago difficile admodum per angustas antri fauces surrepens, nescio quo pacto, in Lebadiam perveni.

NECROMANTIAE SEU MENIPPI LUCIANI,
THOMA MORO INTERPRETE,
FINIS

PHILOPSEUDES SIVE INCREDULUS
LUCIANI

Thoma Moro Interprete

5

Personae, TYCHIADES ac PHILOCLES

1. TYCH. Potes mihi Philocles dicere, quidnam id tandem sit, quod multos in mentiendi cupiditatem adducit, ut pariter gaudeant, quum et ipsi nihil sani loquuntur, et his qui talia narrant, maxime animum intendant?

10

PHILOC. Multa Tychiade sunt, quae nonnullos mortales mentiri compellunt, quia in rem vident conducere.

TYCH. Nihil ad rem haec (ut aiunt) neque enim de his rogabam, qui quum usus postulat mentiuntur, venia nimirum hi, imo laude plerique eorum digni sunt, quicumque vel hostes fefellerunt, vel ad salute tali quopiam pharmaco usi sunt in necessitatibus. Cuiusmodi multa Ulysses etiam fecit, ut et vitam suam, et sociorum redditum redimeret: sed de illis vir optime dico, qui nulla necessitate mendacium ipsum veritati longe anteposuit, ipsa re videlicet delectati, atque in ea sine ulla idonea occasione versati. Isti ergo scire cupio, cuius commodi gratia istud agunt.

15

2. PHILOC. An alicubi tales aliquos iamprehendisti, quibus haec insita sit mentiendi libido?

20

TYCH. Et quidem admodum multi sunt huiusmodi.

PHILOC. Quid aliud ergo in causa sit, quod metiuntur nisi dementia? Siquidem rem pessimam, optimae loco praeoptant.

25

TYCH. Hoc nihil est, nam ego tibi multos ostenderim ad caetera prudentes, ac sapientia mirabili: nescio tamen quo pacto captos hoc malo, mendaciique studiosos, adeo ut ego certe moleste feram, quod viri tales, omnibus caeteris in rebus optimi, gaudent tamen et se, et eos in quos inciderint, fallere. Nam veteres illi, id quod tibi notius est quam mihi, Herodotus, Ctesiasque Cnidius, atque his superiores, denique Homerus ipse, viri celebres, mendacis etiam scriptis utebantur, ut non solum eos fallerent, a quibus tunc audiebantur, verum usque ad nos etiam mendacium per manus traditum perveniret, in pulcherrimis versibus metrisque servatum. Me ergo saepe illorum versuum nomine subiit pudor, si quando coeli sectionem, ac Promethei vincula recensent, gigantumque rebellionem, atque omnem illam de inferis tragoediam. Et quo pacto ob amorem Iupiter in taurum et cygnum versus sit, et quemadmodum ex muliere quispiam in aviculam ursamve mutatus sit, Pegasos praeterea, Chimaereaque et Gorgonas, ac Cyclopas, atque id genus omnia, admodum absurdas monstrosasque fabulas, et quae mentes afficere puerorum queant, qui larvam adhuc lamiamque metuunt: quanquam poetica sint fortasse tolerabilia.

30

35

3. At urbes iam gentesque totas una voce ac publicitus mentiri, an non hoc ridiculum? Veluti quum Cretenses sepulchrum Iovi ostendere non pudet; Athenienses Erichthonium aeditum e terra ferunt, primosque illos homines in Attica olerum more ex terra emersisse. Hi tamen multo verecundiores quam Thebani, qui ex serpentis dentibus sativos quosdam progerminasse narrant: quod si quis haec, quum sint ridicula, vera esse non credat, sed ea prudenter examinans, Chorebi cuiuspiam, aut Margitae existimet esse si quis aut Triptolemum credat in alatis draconibus per aerem vectum esse, aut Pana quendam ex Arcadia in Marathonem venisse auxilio, vel Orithyiam a Borea raptam esse, impius nimirum hic atque insanus videatur eis: quippe qui tam manifesta veraque non credat, usqueadeo obtinet mendacium.

40

45

4. PHILOC. At poetis Tychiade, urbibusque fuerit fortassis ignoscendum: nam illi delectationem illam quae ex fabula proficiscitur, ut quae maxima sit illecebra, poematibus suis immiscent, qua potissimum erga auditores opus habent. Athenienses vero Thebanique, et si qui sunt alii, patriae suae plus maiestatis ex huiusmodi figmentis conciliant: quod si quis fabulas auferat e Graecia, nihil obstiterit quo minus earum

50

narratores fame intereant, quando iam nemo futurus sit hospitem, qui verum vel gratis audire velit. At si qui nulla tali causa, gaudent tamen mendacio, hi omnino ridiculi merito videantur.

5 TYCH. Recte dicis, nam ego protinus ab Eucrate illo celebri venio, ubi multa incredibilia ac fabulosa quum audissem, imo vero medio in sermone discessi, non ferens narrationem tam supra fidem, sed me velut furiae quaedam abegerunt, dum monstrosa multa atque absurda referrent.

10 PHILOC. Atque Tychiade, vir gravis Eucrates est, et nemo certe crediderit illum tam promissa barba virum sexagenarium, et qui praetera sit plurimum in philosophia versatus, sustinuisse ut alium quenquam audiret se praesente mentientem, nedum ut ipse tale quicquam audeat.

15 TYCH. At nescis amice qualia referebat: tum ea quam constanter asserebat: praeterea quam sancte in plerisque iurabat, admotis etiam filiis, adeo ut ego quum eum respicerem, varia mecum cogitarem, interdum quidem illum insanire, neque animo constare; interdum vero ita cogitabam, fugisse me, quod impostor esset, ac tantum temporis sub leonis pelle ridiculam quandam simiam circumtulisset, adeo absurda narrabat.

PHIL. Quaenam illa (per lares) sunt Tychiade? Nam cupio cognoscere quamnam praestigiaturam sub tam longa barba occulerit.

20 6. TYCH. Solebam quidem etiam alias Philocles aliquoties eum intervisere, si quando videlicet multo ocio abundarem. Hodie vero quum opus esset mihi convento Leonthico (est autem, ut scis, amicus mihi) edoctus a puero, eum se ad Eucratem mane contulisse, ut eum morbi inspiciendi causa viseret, amborum nomine, nempe ut et Leonthicum convenirem, et Eucratem viderem, ignoraveram autem quod aegrotaret, ad eum pervenio. At Leonthicum ibi iam non invenio: nam paulo ante ut dicebant exiverat, alios vero confertos
25 reperio, in quibus erat et Cleodemus Peripateticus, et Dinomachus Stoicus, et Ion, nosti virum? Illum dico, qui ex Platonica doctrina magnam sui admirationem expectat, ut qui solus mentem viri deprehenderit, quique eius oracula aliis quoque possit enarrare: vides quos tibi viros nomino, nimirum omni sapientia atque omni virtute praeditos, utpote ipsum ex quaque secta caput, reverendos hercle omnes, atque aspectu propemodum terribiles. Aderat praeterea medicus Antigonus, ut usui in morbo esset advocatus opinor: et melius iam habere
30 se videbatur Eucrates: ac morbus quidam ex familiaribus erat: humor enim rursus in pedes ei descenderat. Sedere me ergo Eucrates in lecto iuxta se iussit voce languidule remissa paululum, quum me conspiceret: quanquam interim dum ingrederer, vociferantem eum ac vocem intendentem audieram: tamen ego admodum curiose cavens ne pedes eius tangerem, ubi me vulgaribus istis verbis purgaveram, quod eum aegrotare nesciverim: quod ubi rescissem, curriculo venerim, adsedi prope,

35 7. et illis quidem sermo iam de morbo erat, et quaedam iam ante dixerant, quaedam vero etiam tunc narrabant: praeterea medicamenta quaedam quisque proferebat. Cleodemus igitur: Si quis ergo (inquit) sinistra manu tollens humo mustelae dentem, sic interfectae, ut ante dixi, in leonis pellem illigaverit, nuper excoriati, ac deinde circum crura posuerit, illico sedatur dolor. Non in leonis pellem (inquit Dinomachus) ut ego audivi,
40 sed in cervae potius foemella virginis adhuc, et nondum initae, et res quidem magis est hoc pacto credibilis: velox enim cervae est, maximeque valet pedibus: et leo quidem fortis est, pinguedoque eius ac manus dextra, pilique qui recti e barba prominent, magnam vim obtinent, si quis uti noverit, cum proprio cuique carmine, at pedum curam minime pollicentur. Et ipse quoque, inquit Cleodemus, olim sic putabam cervina pelle utendum, propterea quod cervae velox esset. At nuper vir quidam Libycus, peritus profecto in rebus
45 huiusmodi contra me docuit, cervis ostendens velociores esse leones: quippe qui eas, inquit, etiam persequendo capiunt.

8. Laudabant qui aderant, tanquam recte dixisset Libycus ille: Tum ego: Putatis, inquam incantamentis quibusdam sedari talia: aut foris admotis appendiculis, quum intus malum grassetur: Riserunt hunc sermonem
50 meum: et palam in me magnam damnabant amentiam, qui apertissimas res ignorarem, et quibus nemo qui sapiat, contradicat: quin sic se habeant. At medicus certe Antigonus delectari mihi visus est hac rogatione mea. Iam dudum autem neglectui habitus fuerat, opinor, quum opem Eucrati ferre ex arte vellet, denunciatis

videlicet vino ut abstineret: atque oleribus vesceretur, et vigorem animo omnino minueret. Cleodemus ergo subridens interim, Quid ais, inquit, Tychiade? Incredibile tibi videtur esse, ut ex rebus huiusmodi parentur quaedam adversus morbos remedia? Mihi certe videtur inquam, ego: nisi naribus adeo mucosis sim, ut credam ea quae foris applicantur, nihilque cum his quae morbos excitant, intus communicant: per verba tamen, ut
5 dicitis, ac praestigiaturam operari: et quum appenduntur, sanitates immittere; id profecto nunquam fieri possit: nec si quis vel in Nemei leonis pellem sedecim mustelas integras insuerit. Ego profecto leonem ipsum e doloribus saepe claudicantem vidi in universa suiipsius pelle.

9. Nimum idiota es, inquit Dinomachus, neque unquam tibi curae fuit, ut disceres quonam modo res istiusmodi adversus morbos, quum adhibentur conferunt, ac mihi videris ne notissima quidem ista recepturus: febrium videlicet istarum profligationes, quae certo quodam ambitu recurrunt, tum serpentum demulsiones, ac bubonum sanationes, et caetera: quaecunque anus etiam iam faciunt: quod si illa fiunt omnia, cur tandem non putabis haec etiam similibus rebus fieri? Infinita congeris, inquam, Dinomache, clavumque, ut aiunt, clavo extrudis. Neque enim constat ea quae commemoras, eiusmodi vi fieri. Quamobrem nisi reddita ratione
15 persuaseris primum natura fieri posse, ut febris tumorque vereatur, aut nomen aliquod divinum, aut dictionem aliquam barbaricam: ob idque ex inguine fugiat: aniles adhuc fabulae sunt quaecunque retulisti.

10. Tu mihi videris, inquit Dinomachus, quum ista dicas, ne deos quidem esse credere. Siquidem putes fieri non posse, ut per sacra nomina remedia morbis adferantur. Hoc, inquam ego, vir optime ne dixeris, nihil enim prohibet quo minus, etiam si maxime dii sint, ista tamen sint vana. Ego vero et deos colo, et medelas eorum video, et levamenta quae laborantibus conferunt, pharmacis videlicet, atque arte medica restituentes. Itaque Aesculapius ipse eiusque posterius salutaria pharmaca admoventes medebantur aegrotis: non leones, aut mustelas circumligantes.

11. Mitte hunc, inquit Ion. At ego vobis mirabile quiddam narrabo. Eram adhuc adolescentulus: annos natus ferme quatuordecim: quum quidam ad patrem meum venit nunciatus ei, Midam vitis cultorem servum, etiam aliis in rebus robustum atque industrium, circa plenum iam forum a vipera morsum iacere iam putrefacto crure. Etenim dum ligaret palmites, ac vallis circumplicaret, adrepentem bestiolam maximum ei pedis momordisse digitum. Tum illam quidem ilico aufugisse, et sese rursus in latebram condidisse. Illum vero
30 eiulare perditum e doloribus. Haec ergo quum nunciarentur, iam Midam ipsum videbamus in lectica domum a conservis adportari: inflatum totum, lividum, ac superficie tabefactum, vix iam spirantem. Pater ergo quum id moleste ferret, amicorum quispiam, qui tu forte aderat, Bono animo es, inquit. Ego enim virum quendam Babylonium ex Chaldaeis, quos vocant, protinus huc adducam, qui sanabit hominem: et ne diem narrando conteram, venit Babylonius, ac Midam restituit: effugato ex corpore veneno, quadam incantatione, et ad
35 pedem eius appenso virginis defunctae lapillo, quem e columna exciderat.

12. Atque istud quidem hactenus forsitan mediocre fuerit. Tum Midas iam ipse sublato, in quo allatus erat scabello, discessit in agrum: tantum potuit incantatio, et columnaris ille lapis. At idem iste Babylonius alia praeterea divina plane fecit. Nempe in agrum profectus mane, quum pronunciasset sacra quaedam ex vetusto
40 codice, septem nomina, sulphure ac face lustrato loco in orbem ter obambulans, serpentes omnes invitos excivit: quicumque intra eam regionem erant. Veniebant ergo tanquam ad incantationem tracti, serpentes multi, atque aspides, et vipera, et cerastae, et iaculi, phrynique, ac physali: relinquebatur autem unus draco, annosus, prorepere (ut opinor) ob senectam non valens, qui non fuerat audiens dicto. At magus, Non adsunt omnes inquit. Tum unum quendam ex serpentibus eum videlicet qui natu minimus erat, selectum legatum
45 mittebat ad draconem: ac paulo post venit etiam ille. At postquam iam collecti constitissent, Babylonius in eos insubulavit. Atque illi repente admodum omnes ab eius flatu incensi sunt, nobis interim admirantibus.

13. Tum ego, dic mihi inquam Ion. Serpens ille legatus, iuvenem illum dico, utrum manu perduxit draconem, qui iam (ut ais) senuerat, an ille baculum gestans innitebatur? Ludis tu quidem, inquit Cleodemus. At ego, qui et ipse quoque olim minus talia credebam, quam nunc tu, putabam enim nulla ratione fieri posse, ut ea
50 crederem: tamen quum volentem primum conspicerem, peregrinum illum barbarum (erat autem ut ferebant ex Hyperboreis) credidi, ac victus sum: quum tamen multum diuque repugnassem, nam quid facerem quum

eum cernerem in aere volantem, atque id interdiu, ac super aquam ingredientem, atque per medium ignem incedentem, idque lente ac sensim? Tu ne, inquam ego, ista videbas, et virum Hyperboreum volantem, aut super aquas amulantem: et maxime, inquit ille, carbatinis indutum, quo calceamenti genere illi potissimum utuntur. Nam minutula ista, quid attinet referre, quaecunque fecit, quo pacto amores immiserit, ac daemones
 5 exegerit, mortuosque marcidos in vitam revocaverit, atque Hecaten ipsam palam conspectibus exhibuerit, lunamque e coelo detraxerit?

14. Quin ego vobis referam, quae ab eo fieri conspexi in Glaucia Alexiclis filio. Glaucias hic quum patris nuper defuncti substantiam suscepisset, Chrysidem amabat Demaeneti filiam, ac me quidem praeceptore in
 10 disciplinas utebatur: ac nisi amor ille a studio deduxisset eum, universam Peripateticorum doctrinam perdidicisset: ut qui octo et decem quum esset annorum, iam absolverat analytica: tum physicam auscultationem in finem usque percurrerat. Amore tamen victus, mihi rem omnem significat. Ego vero quemadmodum par erat, quippe qui praeceptor eram, Hyperboreum illum magum ad eum duco: conductum
 15 quatuor ilico minis in manum datis: oportebat enim praeparari quiddam ad sacrificia, tum sedecim praeterea, si Chryside potiretur. Ille vero crescentem observans lunam (Nam tunc ut plurimum huiusmodi sacra peraguntur) fossam quum effodisset in aperto quodam loco domus, sub dio circa mediam noctem, evocavit nobis primum quidem Alexiclem Glauciae patrem, ante septem menses vita defunctum. Succensebat autem ob amorem senex, atque indignabatur. Tandem tamen ei permisit ut amaret. Postea vero Hecaten quoque
 20 eduxit: adferentem una Cerberum, tum lunam detraxit multiforme quoddam spectaculum, et quod alias aliud apparebat. Primum quidem muliebrem formam referebat: deinde in vaccam formosam vertebatur: Postremo vero catula videbatur. Hyperboreus ille tandem, quum finxisset quendam e luto Cupidinem, Abi, inquit, atque huc perducas Chrysidem: ac lutum quidem profinus evolabat: Paulo post autem affuit illa pulsans ostium. Tum ingressa Glauciam complectitur, eum quam insanissime deperiens, et cum eo versata est, quoad gallos canentes audivimus. Tum vero luna subvolabat in coelum, atque Hecate subiit terram, caeteraque spectra
 25 disparuerunt: et Chrysidem tandem emisimus circa ipsum ferme diluculum.

15. Haec Tychiades si conspexisses, haud quaquam amplius dubitasses, esse multa in carminibus istis commoda. Bene dicis, inquam, ego credidissem equidem, si vidissem ea: nunc vero ignoscendum mihi puto, si
 30 qualia vos videtis, acute perspicere non possum: verumtamen Chrysidem illam quam dicis, novi, mulierem plane, meretricem ac facilem: nec video sane cuius gratia ad illam egueritis luteo illo legato magoque ex Hyperboreis usque, atque ipsa insuper luna. Quippe quam viginti drachmis ducere in Hyperboreos usque potuisses. Mirifice enim sese offert ad hanc incantationem mulier. Et contrarium quiddam spectris istis habet. Nam ea quidem aeris ferrive sonum si audierint fugiunt (nam id vos praedicatis) illa vero si argentum uspium sonuerit, accurrit ad tinnitum. Praeterea ipsum etiam magum admiror: quod cum ditissimas mulieres in
 35 amorem sui possit elicere, atque ab eis solida talenta suscipere, is tamen ob quatuor minas admodum tantilli lucelli avidus Glauciam amoris compotem fecerit. Ridicule facis, inquit Ion, qui nihil credis.

16. Ego te libenter ergo rogaverim quid de his respondeas, qui daemónicos liberant terroribus, adeo manifeste spectra illa carminibus eiicientes? Atque haec me dicere non opus est, verum omnes noverunt:
 40 Syrus ille ex Palestina, qui harum rerum artifex est, quammultos mortales suscipiat, qui ad lunam concidunt, oculosque distorqueant, spumaque os oppleant: quos tamen erigit ac sanos remittit, magna accepta mercede, diris eos malis liberans. Etenim quum iacentibus instet, rogaveritque, unde sint in corpus ingressi: aegrotus quidem ipse tacet, at daemon vero respondet (aut lingua Graeca loquens, aut barbarica, aut undecunque fuerit ipse) et quomodo et unde intravit in hominem. Ille vero adiurans eum, ac ni paruerit, minitans etiam, expellit abigitque daemonem. Quin ego quoque daemonem quondam exeutem vidi nigrum certe et colore fumidum.
 45 Non magnum erat, inquam ego, talia te o Ion cernere: cui ipsae etiam apparent Ideae, quas vestrae familiae parens ostendit Plato: rem videlicet spectatutenuem, atque evanidam: quantum ad nos homines lusciosos.

17. Ita ne solus Ion, inquit Eucrates: istiusmodi vidit: ac non alii etiam multi inciderunt in daemones: alii noctu, alii etiam interdiu? Ego profecto non semel, sed millies iam talia conspexi, ac primum quidem turbabar ad ea: iam vero ob consuetudinem nihil novum, aut prodigiosum mihi videre videor, maximeque nunc ex quo
 50 annulum mihi Arabs dedit ex ferro de cruce quapiam sumpto factum carmenque docuit nominibus multis

plenum, nisi forte ne mihi quidem fidem sis habiturus Tychiade. At qui fieri possit inquam, ut Eucrati non credam Dinonis filio: viro in primis sapienti ac libere, quae sibi videntur domi in privato suo cum autoritate narranti?

5 18. Illud ergo de statua, inquit Eucrates, quae omnibus qui in domo sunt singulis noctibus apparet: tum pueris, tum adolescentibus, tum senibus: hoc inquam, non a me duntaxat audieris, verum etiam a nostris omnibus? De qua statua, inquam ego? Non vidisti (inquit) quum ingredereris statuam quandam in atrio collocatam, sane quam pulchram, opus Demetrii: qui statuas humana specie fingere consuevit? Nonne illam
10 dicis, inquam, quam discum iacit: quae inclinata est ad emissuri gestum reflexa in eam quae discum fert, altero pede modice inflexo, quaeque se erectura videtur una cum iactu? Non illam, inquit: nam unum est ex Myronis operibus ille disci iactor, quem dicis. Sed nec eam quae est ei proxima: eum loquor cui teniis caput vinctum est, formosam illam. Nam id Polycleti opus est: verum eas quae a dextra sunt ingredientibus omitte, inter quas et tyrannicidae illi stant: Critiae Neiotae plasmata: tu vero an non ad aquam illam quae influit, quampiam
15 vidisti ventre prominulo, calvam, seminudatam, vulsis quibusdam barbae pilis, insignibus venis, vero homini simillimam? Pelichus dux Corinthius esse videtur.

19. Per Iovem, inquam vidi quandam a dextra Saturni, quae tenias coronasque aridas habebat, pectoreque folia quaedam inaurata. Ego, inquit Eucrates, ea inauravi, quum me sanasset triduo, febre pereuntem. Erat ne
20 igitur etiam medicus, inquam ego, optimus iste Pelichus? Est, neque ride, inquit Eucrates: alioqui homo te haud multo post invadet. Novi ego certe quantum valeat haec, quam tu rides statua. An non eiusdem putas esse immittere febres, in quos voluerit quandoquidem potis est eicere? Propitia, inquam, placataque sit haec statua mihi, quae tantum valeat. Quidnam ergo aliud facientem eam viderunt omnes qui in domo sunt? Quum
25 primum nox est, inquit, haec e base descendens in qua steterat, in orbem totam domum circuit: omnes occurrunt ei interdum etiam canenti: nec quisquam est quem unquam laeserit, divertere tantum oportet. Illa vero praeterit, nihil intuentes infestans, quum et lavat saepe, et tota nocte ludit, ut ex ipso aquae strepitu licet
30 audire. Vide ergo inquam ego, ne forte non Pelichus haec statua sit, sed Talus potius Cretensis, qui apud Minoem fuisse dicitur. Nam et ille aereus quidam Cretae custos erat: quod nisi ex aere, non autem ex ligno facta esset, nihil eam prohiberet, quin non opus Demetrii, sed una potius ex Daedali machinis esse videatur. E base nanque (ut ais) etiam ista fugit.

20. Vide, inquit, o Tychiade, ne te posthac scommatis huius poeniteat. Novi quidem ego, quid illi evenerit, qui
35 obolos surripuit, quos ei quoque novilunio suspendimus. Prorsus atrociam, inquit Ion, oportebat accidere: quipped qui sacrilegus erat: quomodo ergo illum ultus est o Eucrates? Nam audire cupio, etiam si quam maxime Tychiades iste diffisurus est. Multi, inquit ille, ad pedes eius oboli iacebant, aliaque item numismata, quaedam argentea ad crus eius affixa caera, ac laminae quoque argenteae: vota cuiusque, aut merces ob
40 sanationem eius, qui ab eo liberatus esset, quum febre detineretur. At erat nobis servus quidam Libycus sceleratus, equorum curator. Hic noctu aggressus est ea auferre omnia, abstulitque digressam iam quum observasset statuam. At quum primum reversus intellexit sacrilegio se compilatum Pelichus, vide quo pacto sese ultus est, atque furti prodidit Libycum. Tota nocte atrium obambulabat in orbem miser, exire non valens,
45 tanquam in Labyrinthum incidisset, quoad orta die iam deprehensus est, ea tenens quae furto abstulerat: ac tum quidem comprehensus, plagas non paucas recepit, nec temporis multum superstes malus male periit: vapulans, ut dicebat, singulis noctibus: adeo ut vibices postridie apparent in corpore. I nunc et post ista quoque Tychiades Pelichum ride, ac me tanquam coetaneum Minoi iam delirare puta. At o Eucrates, inquam
50 ego, quam diu aes erit aes, operisque plastes Demetrius Alopecensis fuerit: qui non deos, sed homines fingere consuevit: Pelichi nunquam statuam verebor: quippe qui nec ipsum etiam viventem, si mihi minaretur, admodum timuissem.

21. Ad haec medicus Antigonus. Et mihi o Eucrates, inquit, Hippocrates aereus est magnitudine ferme cubitali: qui tunc duntaxat quum lucerna extincta sit, totam in orbem domum ambit: perstrepens ac pyxides
50 evertens, pharmacaque commiscens, atque ostia circumvertens: maximeque si quando sacrificia praetermittimus: quibus in singulos annos ei sacrificamus. Postulat ergo, inquam ego, etiam Hippocrates

medicus iam ut sibi sacrificetur: indignaturque nisi in tempore iustorum sacrificiorum epulis accipiatur: quem nimirum decebat boni consulere, si quis ei libaverit, aut mulsum inspenderit, aut caput coronaverit.

22. Audi ergo, inquit Eucrates: istud certe etiam testibus probavero, quod ante annos quinque vidi. Erat ferme
5 vindemiae tempus. Ego vero in agrum circa meridiem vindemiatum dimissis operariis, in silvam solum
abibam: cogitans interim quiddam atque considerans. At postquam in saltum perveni: canum primo latratus
insonuit. Ego vero Mnasona filium meum, cum aequalibus venientem, ludere venarique (quemadmodum
solebat) coniciebam. At res haudquaquam sic se habebat: verum paulopost facto terraemotu, sonoque velut e
10 tonitru, mulierem advenientem video terribilem: proceritate ferme semistadiali: habebat autem in sinistra
facem: in dextra vero gladium viginti circiter cubitorum. Et inferne quidem pedibus erat serpentinis, superne
vero Gorgonem referens vultu videlicet, atque aspectus horrore: pro coma quidem draconibus, tanquam
caesarie circumcincta: aliis collum amplectentibus, aliis etiam per humeros sparsis. Videte, inquit, amici quo
pacto etiam inter narrandum exhorru: et simul haec dicens Eucrates, ostendit omnibus brachii sui setas
erectas metu.

15
23. Ion ergo ac Dinomachus, et Cleodemus vehementer inhiantes auscultabant eum viri senes, tanquam
naribus traherentur, adorantes apud sese tam incredibilem Colossum: mulierem semistadialem, giganteum
quoddam Mormolycium. Ego vero considerabam interim, cuiusmodi erant hi qui cum iuvenibus sapientiae
nomine versentur, vulgoque in admiratione habeantur: quum sola nimirum canicie barbaque ab ipsis differant
20 infantibus: Caeterum etiam illis ipsis facilius

24. ductiles ad credenda mendacia. Dinomachus ergo, dic mihi, inquit, Eucrates: illi canes deae, quanta
magnitudine erant? Elephantis, inquit ille, proceriores Indicis, nigri et ipsi hirsutique sordido squalidoque
villo. Ego igitur quum viderem, restiti, inverso protinus in interiorum digiti partem (quod Arabs mihi dederat)
25 sigillo. Hecate ergo percusso draconicis illis pedibus solo, hiatus effecit maximum: et qui immani
magnitudine penitus aequaret tartarum. Deinde paulo post abiit in eum desiliens. Ego vero praesente animo
porrecta cervice inclinatus, inspexi apprensam arborem quapiam, quae vicina stabat, ne obortis mihi tenebris ac
vertigine, in caput praeceps inciderem, deinde conspexi ea quae in inferno sunt omnia: pyriphlegetonem,
lacum, Cerberum, manes: adeo ut quosdam etiam eorum agnoscerem. Patrem ergo meum manifeste
30 cernebam adhuc his ipsis amictum, quibus eum sepelivimus. Quid agebant (inquit Ion) o Eucrates animae?
Quid aliud, inquit ille, quam per tribus familiasque cum amicis cognatisque versantur: in Asphodelo collocati?
Contradicant ergo etiam nunc (inquit Ion) Epicurei sacro Platoni, eiusque de anima rationibus. At tu nonne
Socratem etiam ipsum Platonemque videbas inter manes? Socratem (inquit) vidi: neque illum tamen evidenter,
nisi quod inde conieci, quoniam calvus, ac ventricosus erat. Platonem vero non cognovi: nam apud amicos
35 nimirum vera fateri oportet. Simul ergo atque ego omnia conspexi, et hiatus coit, et ex famulis meis quidam
quaerentes me, atque in his Pyrrhias hic, supervenere hiato nondum plene obducto: dic Pyrrhia, an non vera
narro? Per Iovem (inquit Pyrrhias) et latratum audivi per hiatus: et ignis quidem a face mihi suffulgere
videbatur. Tum risi ego profecto, teste latratum ignemque in cumulum addente.

40 25. Tum Cleodemus: haud quaquam nova ista, inquit, neque aliis invisita vidisti. Nam et ipse haud ita pridem
quum aegrotarem tale quiddam conspexi. Prospiciebat mihi curabatque Antigonus hic, ac septima dies erat:
febrisque o qualis? Incendio certe vehementior. Omnes ergo me relinquentes solum, clausis foribus foris
manebant. Sic enim iusseras Antigone: si quo pacto possem obdormiscere. Tunc igitur astitit mihi iuvenis
quidam vigilantis: pulcher admodum, veste circumamictus candida. Ac me quum excitasset, per hiatus
45 quendam ducit ad inferos: sicuti ilico cognovi: Tantalum quum viderem ac Tityum Sisyphumque. At caetera
vobis quid commemorem? Postquam vero ad tribunal perveni (aderat autem et Aeacus, et Charon, Parcaeque
atque Erinnis) quidam velut rex (Pluto certe mihi videbatur) assedit singulorum nomina percensens, qui
morituri erant: quos diem iam vitae praescriptum praeteriisse contigerat. Iuvenis ergo me, adducens illi
exhibuit. At Pluto nunc incanduit, et ad eum qui me ducebat, nondum illi completum est stamen, inquit.
50 Abeat ergo. Tu vero fabrum Demylum adduc: iam siquidem ultra colum vivit. Tum ego laetus recurrens, ipse
quidem iam febre liber eram: denunciabam vero omnibus, quod Demylus esset moriturus. Manebat autem

nobis in vicinia aegrotans, etiam ipse nonnihil ut renunciatum est. Ac paulo post audimus eiulatum eorum qui lugebant eum.

5 26. Quid miri est, inquit Antigonus? Ego etenim quendam novi post vigesimum diem quam sepultus est, resurrexisse. Nam hominem et antequam moreretur, et postquam resurrexit, ipse curavi. Et quo pacto (inquam ego) in diebus viginti, neque tabuit corpus, neque praeterea fame corruptum est, nisi fortassis Epimenidem quempiam tu curasti?

10 27. Haec quum diceremus, protinus ingrediebantur Eucratis filii e palaestra redeuntes. Alter quidem iam ex ephebis excesserat, alter vero annos natus erat circiter quindecim. Tum salutatis nobis iuxta patrem adsidebant in lecto, ac mihi quidem sella illata est. Tum Eucrates tanquam e conspectu filiorum admonitus: sic his frui mihi contingat, inquit, simulque manum eis iniecit, ut apud te Tychiades vera narrabo. Felicis memoriae uxorem meam horum matrem noverunt omnes, quo pacto dilexerim: Nam declaravi his rebus quas in eam feci, non modo dum viveret: verum etiam postquam vita functa est. Quippe qui mundum eius universum
15 vestemque qua dum viveret, oblectabatur, in rogam illius iniecerim. Septima vero post mortem die, ego quidem hic in eundem lectum incumbebam: quemadmodum nunc, luctum eum mihi committigans, quem de illa conceperam. Legebam enim tacitus Platonis illum de anima libellum. Ingressitur interim Demenete ea ipsa, atque adsidet iuxta: quemadmodum nunc Eucratis hic, minorem designans filium. Hic vero ilico tremuit admodum pueriliter, ac dudum ad narrationem pallebat. Ego vero (inquit Eucrates) ut conspexi, amplexus
20 eam singultim lachrymabam. Illa vero me vociferari non patiebatur, verum incusabat me, quod quum ei fuissem in reliquis gratificatus omnibus, e sandaliis aureis alterum non cremaveram, superesse autem id dicebat, quod sub arca ceciderat: atque ob id nos quum non inveniremus, alterum tantum cremaveramus. Nobis autem adhuc disserentibus scelestissimus quidam caniculus, qui mihi in delitiis erat, in lecto Cubans allatrabat, ea vero ad latratum evanuit. At sandalium sub arca repertum est: posteaque a nobis incensum.

25 28. An haec etiam Tychiades recusabis credere, quum tam sint evidentia, quotidieque observentur? Per Iovem, inquam ego, digni fuerint, quibus aureo sandalio nates puerorum more feriantur: si qui ista non credant, atque usque adeo impudenter vero resistent.

30 29. Interea Pythagoricus intrabat Arignotus comatus ille, ab aspectu venerabilis, nosti illum doctrinae nomine celebrem: qui cognominatur sacer. Atque ego quidem, ut eum conspexi, respiravi: hoc ipsum, quod proverbio dici solet, advenisse mihi ratus: nempe securim quampiam adversus mendacia: Occludet, inquam, eis ora vir sapiens: adeo monstrosa narrantibus: atque prorsus, iuxta vulgatum illud adagium, repente deum immissum esse mihi hunc a fortuna putabam. Hic vero postquam adsedit: assurgente ei ac cedente Cleodemo, primum
35 de morbo percontatus est, seque audisse dicebat, Eucratem iam se melius habere. At quidnam inquit, inter vos philosophamini? Nam interim dum ingrediebar subauscultavi, ac mihi certe videmini in re quapiam pulchra conversari. Quid aliud, inquit Eucrates, quam ut huic adamantine persuadeamus (me demonstrans) ut daemones credat aliquos esse, phantasmataque, ac mortuorum animas super terram obambulare, et sese quibus libitum fuerit ostendere. Ego igitur erubui, vultumque deiici reveritus Arignotum. At ille, vide (inquit)
40 Eucrates num hoc dicat Tychiades. Eorum tantum qui violenter interierint, animas errare, veluti si quis suffocatus, aut capite truncatus, crucive suffixus fuerit, aut alio quopiam istiusmodi modo e vita discesserit, eas vero quae fatali morte naturalique discesserint, haud quaquam amplius oberrare. Nam si hoc dicat, non usque adeo absurda dixerit. Per Iovem inquit Dinomachus, ne esse quidem istiusmodi, nec praesentia cerni
45 putat.

30. Quid ais, inquit Arignotus? In me torve aspiciens, nihil horum tibi videtur fieri? Praesertim quum omnes (ut ita dicam) videant? Ignosces, inquam ego, mihi, si non credo, nam solus omnium non video. Quod si vidissem, profecto et credidissem quemadmodum et vos. Atqui, inquit ille, si quando Corinthum veneris, roga ubi sit Eubatidae domus, atque ubi tibi fuerit indicata, nempe circa Craneum, in eam ingressus, dic ianitori
50 Tibio, velle te videre, unde daemonem Pythagoricus Arignotus quum adduxisset, abegerit, ac deinceps habitabilem domum reddiderit.

31. Quidnam hoc erat Arignote, rogabat Eucrates. Inhabitabilis erat, inquit ille, diu propter terricula, quod si quis inhabitasset, expavefactus ilico fugiebat exactus a quodam horrendo ac terribili spectro. Deciderat ergo iam, tectumque rumpebatur, neque quisquam erat omnino qui in eam ingredi fuerit ausus. Ego vero ubi haec audivi, libellos sumens (sunt autem Aegyptii mihi de talibus rebus admodum multi) veni in domum circa
 5 primam vigiliam, dehortante hospite, ac ferme detinente, postquam didicerat quo iturus essem, in certum, ut putabat, exitium. At ego sumpta lucerna solus ingredior, atque in vastissimo atrio collocato lumine, humi sedens tacite legebam. Adest vero daemon ille, cum quopiam e vulgo se congressurum ratus, ac me quoque quemadmodum alios perterriturum squallidus, hirsutus, ac tenebris nigrior. Atque hic quum adstaret, undique me adsultim petens tentavit, si qua posset expugnare, ac modo in canem, modo in taurum, modo in leonem
 10 vertebatur. At ego correpto in manum quam maxime horrendo carmine, simulque vocem imitatus Aegyptiam, et incantans eum in domiciliū tenebrosi angulum quendam compuli. At quum animadvertissem, ubi se in terram condidit, tum destiti. Mane autem desperantibus universis, ac me quemadmodum alios mortuum sese reperanturos putantibus, praeter omnium spem progrediens, Eubatidem adeo, feliciter illi adnuncians, quod puram sibi ac spectris liberam domum iam liceret incolere. Atque illum assumens aliosque multos
 15 (sequebantur autem huius inopinatae rei gratia) quum ad locum duxissem, ubi condentem se daemona conspexeram, iussi ut sumptis ligonibus matulisque suffoderent. Atque ubi id fecerant, inventum est fere ad passum defossum cadaver quoddam marcidum, ossibus tantum humana specie cohaerentibus: Illud igitur effossum sepelivimus, domus vero postea turbari prodigiis desiit.

20 32. Haec ubi narravit Arignotus, vir prodigiosa sapientia, ac reverendus omnibus, nemo erat ex his qui aderant, qui non multam mihi imputaret insaniam, qui talia non credam, narrante praesertim Arignoto. Ego tamen nihil veritus neque comam, neque illam quam de eo habebant opinionem. Quid hoc inquam Arignote? Etiam tu talis eras, in quo mihi sola spes fuit, umo plenus ac simulacris? Illud ergo nobis in te quod dici solet, evenit: ut thesaurum quum speraverimus, carbones offenderimus. At tu, inquit Arignotus, si neque mihi credis
 25 narranti, neque Dinomacho, aut huic Cleodemo, neque ipsi Eucrati, dic age quemnam digniorem, cui his de rebus fides habeatur, existimas: qui nobis dicat contraria? Per Iovem, inquam ego virum apprime mirabilem Abdera oriundum illum Democritum, cui tam firmiter erat persuasum eiusmodi nihil esse in rerum natura posse, ut quum se in monumento extra portas clausisset, ibique degeret dies noctesque scribens atque
 30 componens, iuvenesque eum quidam illudere cupientes ac perterrefacere, nigra veste in modum cadaveris ornati, ac personis in capita adfictis circumstantes, illum circumsilirent, crebro subsilientes: hic neque eorum commenta pertimuerit, neque eos omnino respexerit, sed inter scribendum: desistite, inquit, ineptire. Adeo firmiter credidit animas nihil esse postquam e corporibus exierint. Hoccine ais, inquit Eucrates, dementem quempiam virum esse Democritum? Siquidem sic existimavit.

35 33. Ego vero vobis etiam aliud referam, quod mihi ipsi contigit, non quod ab alio acceperim, fortassis etiam tu Tychiades quum audieris, compelleris accedere, ipsa narrationis veritate coactus. Quum in Aegypto versarer adhuc adolescens, a patre videlicet doctrinae gratia transmissus, cupiebam navigio profectus in Coptum illinc
 40 adiens Memnonem, miraculum illud audire, eum videlicet sonum reddentem ad orientem solem. Illum igitur audivi non hoc vulgari modo, quo audiunt alii sonum quempiam inanem, sed mihi oracula etiam aedidit Memnon ipse aperto ore septem versibus, quod nisi esset supervacaneum,

34. ipsos vobis versus recenserem. Inter navigandum vero incidit in nos una navigans vir Memphiticus quidam, ex sacris illis scribis, mirabili sapientia, et qui universam Aegyptiorum doctrinam callebat. Dicebatur autem tres ac viginti annos in adytis subterraneis mansisse, Magiam interea doctus ab Iside. Pancratem dicis
 45 (inquit Arignotus) praeceptorem meum, virum sacrum, rasum, lineis indutum, doctum, pureque lingua Graeca loquentem, procerum, simum, labiis promissis, cruribusque gracilibus. Illum ipsum inquitille, Pancratem, ac primum quidem quis esset ignorabam. At postquam vidi eum, si quando in portum appulissemus, cum alia multa miracula facientem, tum crocodilis insidentem agitasse, et cum feris versantem, illas vero reverentes eum, caudisque adultantes, agnovi sacrum quempiam virum esse, paulatimque comitate mea me in eius
 50 amicitiam ac familiaritatem insinuavi, adeo ut Omnia arcana communicaret. Ac tandem mihi persuadet, ut famulis omnibus in Memphide relictis, se solus consequeretur, neque enim defuturos nobis ministros. Atque ex eo tempore sic vitam duximus.

35. Quum in diversorium quodpiam veniremus, homo accepto pistillo, scobinave, aut pessulo, vestibus implicans, quum in id carmen quoddam dixisset, effecit ut ambularet, utque aliis omnibus homo videretur. Illud ergo abiens, et aquam hauriebat, et coenam parabat, instruebatque, atque in omnibus commode
 5 subserviebat ministrabatque nobis. Deinde postquam iam satis huius ministerii fuit, scobinam rursus scobinam, ac pessulum, pessulum aliud recitans carmen reddebat. Hoc ego vehementer conatus non reperiēbam, quo pacto ab illo expiscarer. Nam id mihi invidēbat, quanquam in aliis esset facillimus. At quadam die in angulo quodam tenebricoso clam illo delitescens subauscultavi propius incantationem illam. Erat autem trisyllaba. Tum ille quum pistillo

10
 36. mandasset quae curanda erant, abiit in forum. At ego postridie illo apud forum occupato, acceptum pistillum quum ornassem, syllabas illas simili modo pronuncians, aquam iussi ut hauriret. Tum impletum amphoram quum tulisset, desiste inquam, neque aquam amplius haurito, sed rursus esto pistillum. At illud mihi haud amplius iam obtemperare volebat, sed aquam hauriebat continue, quoad hauriendo totam domum
 15 nobis impleret. At ego quum resistere huic rei non valerem, timebam autem ne Pancrates reversus (id quod etiam evenit) irasceretur, correpta secure pistillum in duas partes dissecō. At utraque pars amphoram sumens hauriebat aquam, iamque unius loco duo mihi ministri esse coeperunt. Interea Pancrates supervenit, ac re intellecta illas quidem in ligna rursus, quemadmodum ante carmen erant, mutavit. At ipse me clanculum relicto, nescio quo clanculum se subducens abiit. At possis istud etiam nunc inquit Dinomachus, hominem ex
 20 pistillo facere? Per Iovem inquit ille, dimidia ex parte scio, nam in priorem formam nunquam a me restitui potest, postquam semel aquarius esse coeperit. Sed deserenda nobis domus esset aquae iam impleta.

25
 37. Non desistitis inquam ego, huiusmodi monstrosa narrare viri senes? Alioqui horum saltem adolescentium gratia incredibiles istas ac terribiles fabulas aliud in tempus omittite, ne clanculum terroribus ac prodigiis fabulamentis impleantur. Parcere ergo eis oportet, ne talia consuescant audire, quae eos per totam vitam comitata perturbabunt, atque ad omnem strepitum meticulosos reddent, posteaquam eos omnigena superstitione impleverint.

30
 38. Recte admonuisti me, inquit Eucrates, quum superstitionem dixisti. Nam quid tibi Tychiade de rebus huiusmodi videtur: de oraculis loquor ac vaticiniis, et quaecunque quidam numine afflati proclamant, quaeve ex adytis audiuntur? Aut quae virgo numeris eloquens futura praedicit? An videlicet nec talia credis? At ego quod anulum quendam sacrum habeo, Pythii Apollinis imaginem exprimente sigillo, quodque hic Apollo mecum loquitur, non dico, ne tibi videar ad gloriam meam res incredibiles narrare. Caeterum quae apud
 35 Amphiloichum audiavi in Mallo, heroe mecum diu disserente, deumque meis de rebus consulente, tum quae ipse vidi, volo vobis narrare. Deinde ex ordine et quae vidi in Pergamo, et quae audiavi in Pataris. Itaque quum ex Aegypto redirem domum, audiremque illud in Mallo vaticinium apertissimum, simul ac verissimum esse, tamen sic oracula dare, ut ad rem respondeat his, quaecunque prophetae quispiam in schedulam inscripta tradiderit, recte me facturum putavi, si dum praternavigarem, experirer oraculum, deumque de futuris
 40 quippiam consulerem.

45
 39. Haec adhuc Eucrate dicente, quum viderem quam longe res esset processura, quodque non brevem incepisset de oraculo Tragoediam, ratus non expedire, uti solus contradicerem omnibus, relinquens eum ex Aegypto adhuc in Mallum navigantem. Nam et intelligebam molestam illis esse praesentiam meam, utpote qui dissentirem refelleremque eorum mendacia. Atqui ego ab eo, inquam, quaesiturus Leonticum, nam opus habeo cum eo congrēdi. At vos quandoquidem parum sufficere vobis res humanas putatis, ipsos etiam deos denique in fabularum vobis partem vocate. Atque haec simul ac dixi, discessi. Illi vero alacres iam libertatem nacti, ut est verisimile, mutuo sese epulis accipiebant, ac mendaciis ingurgitabant. talibus o Philocles apud Eucratem auditis, venio per Iovem inflato ventre, non aliter quam hi qui musto poti sunt, opus habens vomitu. Tum libenter alicunde magno emerim pharmacum aliquod, quod mihi oblivionem induceret eorum, quae audiavi
 50 me nonnihil earum rerum laedat inhaerens memoria: nempe monstra, daemones, atque Hecates mihi videre videor.

40. PHILO. Quin mihi quoque o Tychiade, tale quiddam hic sermo tuus attulit: aiunt etenim non solum in
 rabiem verti, atque aquam formidare, quoscunque rabidi canes mordeant, verumetiam si quem mordicus
 homo morsus momorderit, illum morsum quoque non minus canino valiturum, atque eum etiam eodem
 modo formidaturum. Quin tu ergo videris, quum sis ipse apud Eucratem a multis medaciis morsus, mihi
 5 quoque morsum illum communicasse, adeo mihi mentem daemonibus implevisti.

TYCH. At bono animo simus amice, quum magnum adversus huiusmodi res remedium habeamus, veritatem
 rectamque omnibus in rebus rationem, quo si utamur, nullis huiusmodi vanis stultisque mendaciis turbabimur.
 10

LUCIANI PHILOPSEUDUS SEU INCREDULI
 THOMA MORO INTERPRETE, FINIS.

DECLAMATIO

Thomae Mori Lucianicae Respondens

page 94, *CW* 3.1

Non putaveram iudices, ei, qui (id quod ego nunc facio) publi-
 cam causam suscepisset agendam, opus fore, ut cur id facere in-
 5 stituerit, rationem reddat: Neque enim ullum fore periculum, ne id
 malicia potius aggressus, quam pietate videatur, quum hoc certissi-
 mum praebeat magnae integritatis argumentum, quod aliorum
 omnium commodis elegerit suo privato labore consulere. Quod quan-
 quam omnes istiusmodi causarum patronos merito posse existimem
 10 ab omni calumniae suspicione defendere, me tamen omnium meritis-
 sime, qui ut omnibus prosim, non solum hunc mihi laborem desump-
 si, sed inimicicias etiam cum eo viro contraxi, qui se tyrannos quoque
 iactat occidisse. Sed quoniam nihil tam recte coeptum esse video,
 quod non improborum vellicet ac depravet iniquitas, et quosdam
 15 iam nunc mussitantes audio, qui istius oratione persuasi, hoc meum
 officium in peiorem partem rapiunt, statui iudices vobis huius
 actionis meae causas exponere, ne quis industriae meae malignus
 interpretes eam dolori, odio, vel invidiae conetur asscribere. ¶Ac
 20 primum, quid est cur tyranni mortem dolere puter? Nam id iste
 mihi nuper obiecit, probationem vero nullam attulit, dixisse tantum
 contentus, et credi sibi sine argumento, sine teste postulat: imo,
 inquit, nisi doleres, nisi tyranni mortem ulcisci cuperes, mecum non
 contenderes. Ergo eo solo lugere me tyranni mortem probas, quod
 tibi ob eius necem, praemium iniuste petenti, ego me iuste opposui?
 25 Vis videre quam nihil dicis? Si te tyrannum occidisse probes, ego
 tecum litigare, nec si velim possem, nec si possem velim. Nunc vero
 quid aliud contra te dicturus sum, quam quod illum non occidisti?

Si tu interfecisses, nihil quererer, imo laudarem, admirarer, ac
 praemium primus decernerem, nunc vero ideo tibi contradico, ideo
 tibi honorem denego, ideo adversor, ideo queror, quia tyrannum non
 occidisti. Num igitur occisum, protinus dolere videor? Ostendisse
 5 potius iudices debuit, me tyranno fuisse vel sanguine coniunctum,
 vel affinitate propinquum, vel beneficiis devinctum, vel scelerum
 communione foederatum. At istorum quicquam ne fingere quidem
 potuit: ergo si neque cognatus illi, neque affinis fui, si mea opera
 nunquam in cuiusquam iniuriam usus est, si ab illo beneficii nihil
 10 in me collatum est, si me acerba servitute cum caeteris simul oppressit,
 si me illius interitus libertati vobiscum una restituit, quid causae
 est ut illius mortem meae salutis ac libertatis auspiciam doleam?
 ¶At odii certe tantundem causae est. Nam quid egit quod odium in
 illum provocaret meum? Primo tyranni filium interfecit: postea vero
 15 tyranno sibi manus inferente, iste praemium tanquam tyrannicida
 petiit: quorum alterum, puta quod iuvenem peremit, quanquam
 idipsum parum consulte, parumque ex communi commodo fecerat,
 nisi dii nobis fuissent propitii, fecit ille tamen animo (quantum ego
 certe suspicor) non malo. Alterum vero, nempe quod praemium
 20 postulat quum non meruerit, ut nunc sunt hominum ingenia, non
 miror, et ignosco certe, modo possit auferre. ¶Neutrum istorum odium
 in illum meum concitat. Extra haec nihil unquam fecit, quod ad me
 ullo modo pertineat: ergo tam iniquus sim, ut hominem vix tandem
 satis aut de facie, aut fama notum, qui me nec re offenderat, nec
 25 verbo laeserat, gratis odio persequerer? ¶Restat invidiae diluenda
 suspicio, quae talis est, ut nullo malo carere velim libentius. Nam
 quum omnia vitia sint suapte natura pernicioso, nullum tamen est
 livore pestilentius: quodque pectus, cui semel insederit gravioribus
 tormentis exagitet. Nempe alterius fortunam, suum infortunium
 30 ducere, secundis aliorum rebus aestuare, alienis laudibus uri, aliena
 felicitate torqueri, an non summa miseria, non extrema dementia est?
 Itaque si a quoquam alio vitio iudices absum, ab hoc certe longissime

absum. Cuius unquam fortunas impetii? Cuius res bene gestas
 elevavi? Cuius laudibus unquam detraxi? Cuius famam labe
 respersi? Certe ab huius vitii suspicione si me mediocris ista fortuna
 5 mea non asserit, quae non tam inops est, ut aliorum opibus ac
 praemiis invideam, si me anteacta vita non vindicat: quae non
 usqueadeo est rerum bene gestarum indiga, ut aliena debeam laude
 tabescere: At ipsa mehercle causa prorsus absolvit, quae talis est, ut
 potius omnium veniam, quam cuiusquam mereatur invidiam.
 10 Quaeso iudices, quod tandem odii signum, quod invidiae documen-
 tum prae me fero? Non provoco, non irascor, non accuso, urbem
 tantum in ius vocatam ab illo defendo. Sed cur sedentibus ergo
 caeteris, ac tacentibus universis, atque in his multis et clarissimis
 viris, et autoritate praestantibus, et multo ad dicendum instruc-
 15 tionibus, ego potissimum surgo, et petenti praemia contradico? Illi
 ipsi profecto quin mecum sentiant non dubito: et quin ex his plerique
 sint, qui hoc ipsum officium, nisi ego iam suscepissem, libenter
 fuerint obituri: neque tamen ideo culpandus sum, quod me pro
 patria primus obtulerim. Quicquid est, alieni silentii causas non
 20 debeo: me certe ad dicendum cum Reipublicae causa, tum deorum
 immortalium respectus incitabat: nempe quum viderem satis tenues
 aerarii nostri proventus, et praesentem pecuniam nimis exi-
 guam, tum instare multas necessarii sumptus occasiones, non ferebam
 uti civitas hoc insuper non necessario sumptu mulctaretur. Tyranni-
 cidii praemium quantum sit non ignoratis, ac merito quidem: quod
 25 enim precium satis grande sit, quo agri, foci, fortunae, liberi,
 coniuges, salus, ac libertas omnium, postremo ipsae deorum arae
 atque templa redimuntur? Quod quo maius atque urbi onerosius
 est, eo magis a nobis prospiciendum est ne temere collocetur. Satis
 iudices, satis impensae ac sumptus imminet, satis effundendum est,
 30 ut aerarium nostrum tam profunde, non iste etiam cui nihil debemus,
 exhauriat. Praeterea quum hoc tyrannicidium sola deorum clementia
 provenerit, qui toties in clamati calamitatum tandem nostrarum
 miserti, crudelissimi nos iugo tyranni solvere, ac libertati reddere
 voluerunt, non ferendum putavi ut civitas honorem gratiamque diis
 35

merentibus ablatam, homini non merenti tribueret. Totum autem hoc negotii fortunae deorumque benignitati deberi, huic nihil gratiae, apertissimis argumentis docebo: quod dum facio, quaeso iudices diligenter attendite. Tria sunt quorum iste quodlibet sufficere sibi ad hunc honorem consequendum putat, vel quod tyranni peremit filium, vel quod tyrannum tentavit occidere, vel quod pater filii nece commotus, ense quem iste reliquerat mortem sibi conscivit. Ergo illius adolescentis caedes tyrannicidium videtur? Quid ni? nempe et ille (inquit) tyrannus erat. Quis id credat iudices, urbem unam duobus suffecisse tyrannis? duos tyrannos invicem concordēs eadem incoluisse moenia? unius urbis ambitu potuisse contineri, quorum alterutri vix vel orbis universus suffecerit? Quisquis id credendum duxerit, is mihi parum videtur tyrannicam consyderare naturam: nam legitimae quoque potestates, ac non solum legibus gubernantes, sed etiam legibus obtemperantes, et tyrannide tanto intervallo mitiores, ambitione tamen ita vincuntur, ut nec vel intimatorum amicorum vitae parcant, potiusquam eos habeant imperii sui consortes. Quis tyrannum credat natura ferum ac violentum imperii sui, cuius ardore hominum leges protriverit, deorum contempserit, vitam neglexerit, socium quenquam admittere? Quin brutorum quoque pleraque ferme quae (quod tyrannorum proprium est) raptō vivunt, quibus solius pabuli cura impressit aliqua tyrannicae naturae vestigia, in proprios foetus saeviunt, potiusquam socios illos venationis accipiant. Et hominem tyrannum putamus, quem fastus inflat, ambitio stimulat, cupiditas urget, gloria sollicitat, suam cum quoquam posse communicare tyrannidem? At iste non solum duos tyrannos facit, verumetiam adolescentem plusquam tyrannum vult videri: nam civibus atroces (inquit) iniurias fecit, caede, rapina, stupro, omnibus denique scelerum formis insignis. Nomine quidem abstinuit, caeterum re ipsa tyrannidis caput erat, ac parente plus potuit, eum ut volebat rexit. At longe contra se res habet iudices: nimirum impotens semper ac formidolosa res tyrannis est. Neque filius profecto patrem tulisset si posset, neque filio tantum

35

permisisset pater ut posset. Nemo tyrannis est haerede suspectior,
 qui eo maiorem parenti metum incutit, quo magis ferocem eius
 indolem ac tyrannicos mores expresserit. Continebat ergo filii sui
 cupiditates, atque adolescenti stringebat potius quam laxabat
 5 habenas, ne viribus nimium invalescens iuvenis, imperii avidus,
 atque opibus insolens, nec sibi iam imperans, tandem ne parenti
 quidem parceret, quin iam Saturno superi Iovem praeferrent. Nam
 si iniurias interdum fecit, quid aliud quam se parenti satellitem
 praebuit? ex quibus quotus quisque est, qui non grassetur, nuptias
 10 violet, domos compilet, phana dispoliet, obvios caedat, atque op-
 timum quenque trucidet? Sed quoniam unus est, cuius potentia
 atque umbra freti, tam scelerata grassantur audacia, poenas alioqui
 facinorum suorum vel illi, vel publicis legibus daturi, ipsi quidem
 latrones, homicidae, fures, adulteri. Solus autem unus ille scelerum
 15 princeps, sub cuius nomine omnes impune delitescunt, tyrannus est.
 At ille adolescens si quando patrabat aliquid atrocius, patrem semper
 sic imperasse dicebat, neque ego quin imperarit dubito. Nam filius
 quanquam ea indole fuit, ut parentem aliquando videretur (si ad
 tantam pervenisset aetatem) flagitiis ac sceleribus aequaturus, tamen
 20 in hac adolescentia prae illius crudelitate ac saevitia quibus iam a
 puero semper assuetus insenuerat, rudis adhuc miles, ac vix tyro
 fuit, neque fere magnum quicquam, nisi a patre iussus atque edoctus
 agebat. Sed sive non nisi iussus illa faciebat, sive ipse etiam iniussus
 audebat, tamen quum tanquam iussus egerit, quum neque tyranni
 25 nomen usurparit, neque se pro tyranno gesserit, sed patri se parere
 significarit, et ausorum suorum causas in illum retulerit, quum alium
 se potentiolem esse confessus sit, cuius viribus fideret, a quo omnis
 eius penderet impunitas: furem si velis, aut sacrilegum, vel si quod
 30 aliud nomen mavis, appelles: at is profecto non est, in quo fieri
 tyrannicidium potest. Quod si illum omnia solum potuisse, ac re
 ipsa tyrannum fuisse contendas, et (quod paulo ante iactabas) illico
 eius morte liberam fuisse rempublicam, fingamus obsecro adhuc
 parentem vivere, sed non fugatum tamen, quod nescio cur ipse
 35 finxisti, quippe quem nec ipse fugaveras, neque cur ei fugiendum

esset effeceras. Filio enim tantum per insidias adempto, reliquis
 viribus integris, non video cur patri magis desperandum, aut
 fugiendum fuerit, quam si aut filius ei natus non fuisset, aut peste
 correptus obiisset. Patrem ergo fingamus (ut dixi) viventem, ac filio
 5 quidem unico orbaturn, sed satellitum tamen caterua cinctum,
 caedem filii lachrymantem: sed interfectori minantem, atque omnia
 suppliciorum genera destinantem, in forum vultu tristi quidem, sed
 tamen truci procurrere, et prolato quem tu reliquisti gladio, in-
 gentia polliceri praemia, si quis eius ensis dominum prodiderit: hic
 10 tu foro iam ab illo, atque eius satellitibus occupato, et in caput tuum
 quaestione iam haberi coepta, in publicum fortis Tyrannicida pro-
 curre, et in medios globos irruens Tyrannum te occidisse proclama,
 libertatem omnibus denuncia, ac Tyrannicidii praemium postula.
 Quid fugis? Quid latebras quaeris? Quid Tyrannicida metuis? An
 15 non libera est respublica? An non Tyrannus occisus est? Neque ergo
 is quem peremisti Tyrannus erat. Sed quidam potius Tyranni satelles,
 neque eius morte civitas libertati restituta est, quod solum paulo ante
 dicebas huius legis spectasse latorem. At haeredem (inquit) occidi.
 Quid mihi haeredes nominat? Quid in Tyrannide leges memorat?
 20 Legum ista nomina sunt. Iuris est ista successio. An Pyratae filium si
 demortui patris locum impleverit, haeredem quisquam dixerit?
 Intestatus semper Tyrannus moritur, quippe legibus ab illo captivis,
 quae solae ratum facere testamentum possunt. Proinde qui defuncti
 locum Tyranni subit, haeres non est, sed novus Tyrannus. Non enim
 25 succedit, sed invadit. At illi nunc paruissemus. Istud qui constat?
 Ego contra Tyranno mortuo populum ilico liberum esse dico. Alioqui
 frustra lex Tyrannicidae praemium statuit, si alterius morte in
 alterius potestatem recidimus. Sed longe secus iudices, defuncto enim
 quolibet casu Tyranno, populus iam tum liber dum amici luctu
 30 occupantur, dum stupent eius morte satellites, ilico sese in libertatem
 asseruisset, neque plus filius adversus populi vires tum valuisset,
 quam nunc potest quisquam, vel ex amicis Tyranni potentissimus,
 aut genere quisquis ei fuit post filium proximus, ad quem, si suc-

35

cessionis nomen, atque haereditatis audiendum est, tam nunc
 Tyrannis pertinet, quam ad filium pertinisset. Qui satellitem igitur,
 qui amicum, qui cognatum, qui filium Tyranni peremerit: frustra
 tyrannicidium iactaverit. Tyrannus ipse solus est, cuius necem tanto
 5 praemio respublica mercatur. Sed volui (inquit), pertentavi, peri-
 clitatus sum, quod negari ne possit, filio tyranni perempto, spe
 futurae tyrannidis extincta, praeclarum animi mei documentum
 reliqui, vel hoc solum sufficere mihi ad hunc honorem puto. Hic
 10 vide obsecro quam nihil maliuole, quam simpliciter agam
 tecum omnia, quam ex re tua totum hoc negotium minime sus-
 piciosus interpreter. Nam si lius hanc ageret cuasam, nec amen ex
 inimicis tuis, sed ex acrioribus istis actoribus quispiam qui locos
 omnes excutiunt, et suspicionibus urgent, ac moleste nimium pre-
 15 munt, sic Hercules hunc tractaret locum, ut te nec id tentasse unquam
 nec destinasse contenderet. Quod si tu vociferareris mirari te quen-
 quam tam insigni esse impudentia, ut talia dicere occiso in ipso conatu
 tyranni filio audeat, hic ille protinus quasi fieri non potuerit (inquit)
 ut non patriam liberaturus, quod non praestitisti, non Tyrannum
 20 occisurus, quem non attigisti: sed ipsum potius iuvenem quem
 trucidasti perempturus, ascenderis: illatam tibi privatim, aliquam
 ulturus ac retaliaturus iniuriam. Hic si instaret, urgeret, premeret, ac
 certas aliquas probationes illius animi tui ac propositi flagitaret,
 vides (ut opinor) in quantas traheris angustias. Sed ego tecum hoc
 25 pacto non agam, quippe qui in rebus (cuiusmodi ista est) vehementer
 obscuris, assuevi semper in meliorem partem esse proclivior. Per-
 mitto itaque tibi, ut ista fecisse animo in Rempublicam propenso
 videaris. Voluisti ergo, ac tentasti prorsus auferre Tyrannidem.
 Hoccine tibi videtur isto praemio compensandum? Primum quod
 30 voluisti, quis non videt quam sit exiguum? Nam hac ratione omnes
 tyrannicidii praemium peteremus. Quis enim tam frigido in Rem-
 publicam animo fuerit, ut Tyrannum crudelissimum non libenter
 auferre voluerit? Tentando vero quid aliud declarasti, quam quod
 esse Tyrannicida voluisti? Quod te praeterea periculis exposuisti, an
 35 id praemium meruerit ullum, postea videbimus: quod autem istud
 non meruit, spero vobis iudices esse vel sola legis recitatione per-

spicuum. Quae quum praemium nisi Tyrannicidae non statuat, qui
 vero Tyrannum non ceciderit, esse Tyrannicida non possit: quantum-
 libet quispiam tentaverit, quantiscunq̄ue sese periculis exposuerit,
 frustra Tyrannicidii praemium: nisi caeso Tyranno, petierit. Nam
 5 ei qui dum conatur occidere, in exilium compulerit, praemium
 quidem: sed neque tantum, neque tanquam Tyrannicidae decernam.
 Etenim si morbo quopiam laborans denunciem: quicumque me
 sanaverit, ei recuperata valitudine, tria me talenta daturum, veniat
 aliquis spe mercedis inductus, qui mei curam suscipiat: deinde
 10 medicamentis quibusdam adhibitis, ubi frustra se conari senserit:
 artem suam morbo victam confessus, me iam deploratum relinquat:
 aliqua tamen molestiae parte levatum, sanitatis illi mercedem, quia
 non sanavit, non debeo: rursus quia profuit, inanem prorsus a me
 15 dimittere haud aequum est. At si post mille pharmaca, nihilo
 tamen melius habentem destituat: praemii nihil meretur, qui nihil
 iuvat: gratiae vero tantundem fere: qui quod mederi tentavit, sui
 gratia, non mei fecit. Quod si insigniter Medicae artis ignarus, rem
 tamen aggredi fuerit ausus, atque aliquantisper misere venenis
 20 adfectum postea dimittat: quum iam non modo nihil opis tulit, sed
 plurimum doloris addidit: etiam si sese gratis obtulerit: utrum amore
 dignus est, quod me suo labore tam diu nulla praemii spe tam offici-
 ose vexavit? an summo potius odio, quod temere sese meo periculo
 ei negotio, cuius erat imperitus, immiscuit? Huic rei Iudices haud
 25 multum mihi videtur praesens causa dissimilis. Lex enim Tyrannici-
 dam conducere vehementer alicunde studet: eique praemium certum,
 Tyranno caeso, pollicetur. Sed Tyrannicidam quum dicit
 Iudices, hominem quaerit artificem: non manu tantum fortem, sed
 pectore quoque multo magis ualentem, consilio potius quam viribus
 30 praestantem: qui insidias tendere, laqueos abscondere, occasiones
 captare noverit. Ergo hanc provinciam siquis huiusmodi susceperit:
 qui Tyrannum ipsum arte ex insidiis adoriatur, adorsum opprimat,
 oppressum interimat: nec re coepta semel, nisi perfecta desistat: hic
 Tyrannicidii praemium audacter postulet. Sin id quidem non
 35 potuerit, quod autem proximum est et confine, fecerit: Tyrannum
 videlicet vel in exilium abegerit, vel ad deditionem condonata vita

coegerit, vel ad deponendam Tyrannidem certa conditione com-
 pulerit: hunc ego praemio dignum, neque nullo quidem, neque
 tamen Tyrannicidae iudico. At si quis manu potens, mentis inops,
 illarum penitus ignarus artium, quibus instructum esse Tyrannicidam
 5 oportet: qui rem viribus egere tantum, ac non consilio putet, qui
 denique Aiaci multo sit, quam Ulyssi similior (sed Aiaci tamen iam
 abiudicatis armis insanienti, armenta hominum loco trucidanti) ; si
 huiusmodi, inquam, quispiam rem tantam conficiendam sibi de-
 10 sumpserit: tum nec insidias collocans, nec tempus eligens, nec
 occasionem expectans: impetu quodam prouat, nec ab ipso tamen
 Tyranno incipiat, sed in satellites eius insiliat, dato interim illi sibi
 cavendi loco; tum silbducto Tyranno: re temere coepta, stulte
 gesta, per ignauiam relicta, ac penitus infecta: sola sibi fuga, abiecto
 15 Tyranno, in publicum prodeat: praemium tanquam Tyrannicida
 postulet, atque huiusmodi utatur oratione. Volui Iudices, ausus
 sum, tentavi, periclitatus sum. Utrum Iudices illi Tyrannicidii
 praemium decerneretis, quia Tyrannum tentavit occidere ? an
 20 malam potius gratiam haberetis, ac dignum etiam supplicio
 duceretis, quod sua temeritate non se solum frustra periculis obie-
 cerat, sed urbem etiam universam in summum discrimen una prae-
 cipitaverat: utpote qui Tyrannum stulte irritando fecerit, et civibus
 infestioem, et adversus insidias cautiorem? Videtis ergo Iudices
 quemadmodum id quod iste vel solum satis esse confidebat, usque
 25 adeo nihil adiuvat, ut etiam nonnihil officiat. Quamobrem si neque
 is, quem peremit, Tyrannus fuit: nec satis Tyranni filium occidisse
 fuit: tentasse vero temere, plus quam frustra fuit, reliquum est, ut
 ultimum illud, Tyranni videlicet ipsius mortem, excutiamus: quam
 30 iste sibi nos debere disputat. Hoc totius negocii caput est, hoc si
 vobis iste persuaserit, causae nihil est quin vicerit. Contraque si ego
 hanc partem evicero, atque sacram hanc, quod aiunt, anchoram illi
 praecidero, nonne ilico necesse est fluctuet, ac naufragio pereat?
 Idcirco Iudices hic etiam atque etiam obsecro: ut quam maxime sitis
 35 attentis, dum Tyranni caedem doceo, ex qua tota ista pendet con-

troversia, nihil ad istum quicquam pertinere. Totum ergo hunc
 locum Iudices sic ab isto tractatum esse meministis, ut qui vobis
 persuadere cuperet, uti crederetis eum iam tum quum filium peri-
 meret, parentem quod postea fecit, praescisse facturum. Sciebam,
 5 inquit, satis esse filium occidere, sciebam patrem ilico sese post
 mortem filii perempturum. Imo sciebas certe, quum sic hanc causam
 ageres, opus esse tibi ut illa praescisse videreris. Alioqui frustra te
 praemium Tyrannicidii petiturum: si neque ipse Tyrannum pere-
 misses, neque id saltem fecisses, unde illi scires exitium imminere.
 10 Eam ob rem Iudices exitum eius facti tam certum videri voluit, ut
 vobis etiam audientibus dixerit, ob idipsum sese a Tyranno manum
 abstinuisse, eumque sibi ipsi pariter et istius gladio reliquisse: quem
 alioqui, ut ait, facile potuisset occidere, fecissetque, nisi de exitu
 15 securus scilicet, tunc de industria pepercisset, ut paulo post miserius
 interiret. Hic igitur quid faciam? quo me potissimum vertam? unde
 argumenta conquiram, quibus hunc probem non esse rerum futura-
 rum praescium? Quin illum percontemur potius, ac rationes aliquas
 exigamus, quibus ille nobis fidem rei tam longe supra fidem faciat,
 20 unde hanc tam mirabilem divinandi peritiam nactus sit, utrum ne
 homine quopiam docente didicerit, an numine potius inspirante
 conceperit. Dic igitur nobis Tiresia, quonam probamento facies, uti
 constet comprehensam esse tibi rerum futurarum scientiam? de-
 fossum alicubi thesaurum effode, cogitationes nostras evolve, ab-
 strusum aliquid atque occultatum erue, quod miremur omnes: nempe
 25 eiusdem artis esse puto, et quae praesentia latent edicere, et
 quae sunt futura praedicere. Aut si tu futuris duntaxat vales, aliqua
 nunc edissere aliquot post hoc annis: aut si libet, saeculis potius
 eventura: quae quum ex tuo praescripto ceciderint omnia, tum
 demum redito, et futura te praescisse dicito. Interim profecto aegre,
 30 quantum suspicor, obtinebis: ut quod te nesciente fiebat, id prae-
 scisse credaris antequam fieret. Quod si tum, quum filium interi-
 meres, ignorabas patrem sese, quod postea fecit, occisurum: cur tu
 nunc eius caedis praemium postulas, quam nisi velis impudenter esse

35

mendax, fateare necesse est, te ignorante, atque adeo ne cogitante
 quidem, perpetrata esse? Sed ideo se fortasse putat huius etiam
 necis autorem: quoniam illa caedes quam fecit, istius quoque, tametsi
 praeter spem, causa tamen aliquo modo fuit. Qua in re vos longe alia
 5 Iudices opinor esse sententia. Neque enim si Tyrannum casu quis-
 quam aut mente captus occidisset, ei Tyrannicidii praemium
 decerneretis. Quid ita? Nempe quod inscius uterque atque impru-
 dens occidisset, quanquam istius causa est aliquanto, ut mihi videtur,
 inferior. Nam si alteruter illorum praemium peteret, tametsi peteret
 10 qui peremisset ignarus: atque ideo frustra peteret, peteret tamen qui
 peremisset: nunc vero et isto nesciente, et non ab ipso peremptus est.
 At nihil ego, inquit, neque casu, neque imprudens feci: sed filium
 consulto trucidavi, atque ita patri uolens ac prudens mortis causam
 praebui: qui, ni ego filium occidissem, adhuc Tyrannus viveret.
 15 Age accedam etiam propius. Si tu Tyrannum aggressus ut perimeres:
 deinde victus ab eo, proiecto etiam gladio, fugeres, atque is equo te
 persequutus, equo collapse, praeceps in gladium tuum tam oppor-
 tune caderet, ut eodem transfigeretur, an non hic posses eadem omnia
 20 dicere, voluisse te videlicet, ac volentem aggressum esse: volentem
 igitur prudentemque causas ei mortis attulisse? nam nisi tu illum
 fuisses adortus, ille non fuisset occisus. Sed nonne vides: ut eadem
 opera, vel magis fuga tua gloriari liceat, et ignaviae tuae praemium
 petere? Nam nisi tu fugisses, ille non cecidisset: nisi tu gladium
 25 turpiter abiecisses, nec transfixus ille fuisset. Postremo hac ratione
 ignavos etiam Tyrannicidas esse liceat. Quemadmodum licet volens
 adortus esses ut interimeres, tamen postquam re infecta fugisses, quod
 postea factum esset, tuum non iudicaretur: licet id factum non
 fuisset, nisi tu aliquid ante fecisses, ita etiamsi Tyrannum peremp-
 30 turus ascendisti, filiumque, dum patrem quaeris, occidisti: tamen
 cum pergere ac perficere quod incoepas, vel timore non ausus sis,
 vel negligentia nolueris, vel casu non potueris: sed re prorsus infecta

redieris, quicquid inde postea te inscio atque insperante
 provenerit, id a te profectum esse ne dixeris. Siquidem quicquid tuum
 dici potest, ibi desiit, ubi tu destitisti. At nec istud fortassis ei quod
 ipse fecit simile esse concedet. Sed mihi hoc pacto rursus opponet. Is
 5 quem tu proponis, non ea mente Tyrannum aggressus est: ut se
 postea victo ac fugiente, ille victor dum persequeretur, occumberet.
 Ideoque quod non proposuit, merito suum vocare non potest. At
 ego eo proposito peremi filium: ut pater sese dolore commotus
 occideret: atque id facturum animo meo percepi. Videtis Iudices,
 10 ut nobis illa divinatione sua rursus occurrit? Quaeremus igitur ab eo,
 quonam pacto praesenserit? praesciverit ne? an coniecerit? Si se
 praescivisse respondeat, neminem credo ei crediturum: sin conie-
 cisse, interim nescisse se fatetur: sed opinatum esse tantum, hoc est,
 15 dubitasse, incertum fuisse: postremo quid aliud quam ignorasse?
 Sed videamus tamen quibus signis, quam perspicuis argumentis,
 rem tam inopinabilem ita collegerit eventuram, ut quod alius nemo
 sperare potuisset, id ille sibi tanquam certum atque inevitabile
 proposuerit. Noveram inquit, quam misere deperibat filium. Ita ne
 20 id tandem adeo te certum ac securum reddidit: ut necem eius non
 tanquam forte secuturam, sed necessario futuram destinares? Scio
 iudices, haud mediocres illos affectus esse, quos erga liberos parentum
 pectoribus insevit natura, neque tamen aut tantos, aut cuiquam tam
 exploratos crediderim: ut promittere sibi ac spondere audeat, id
 25 quod iste se fecisse narrat, interempto filio patrem ultroneum ei
 comitem futurum. Nam quotusquisque ex his, quorum filii et unici,
 et charissimi quotidie vel morbo cadunt, vel dolo pereunt, vel hello
 occumbunt, vel casu intereunt, usqueadeo moerore consternatur, ut
 sibi mortem sua sponte consciscat? Sed amor, inquit, etiam des-
 peratio non minor occasio desiderandae mortis accessit. Quamobrem
 30 obsecro, an tu quum filium perimeres, reliquos una satellites omnes
 occidisti? non dices, opinor, stragem te tantam fecisse. Caeteros igitur

adhuc retinebat: opum satis, virium satis habebat. Quapropter uno
 adempto, quum tot adhuc essent incolumes: quorum omnium
 intererat maxime hunc incolumem esse, cur ei usqueadeo des-
 perandum fuit, ut non ab urbe, sed ex orbe festinandum fuit. An
 5 usquam gentium vivere quenquam hodie suspicemur, qui id fecisset,
 quod Tyrannus iste fecit. Quid de aliis quaerimus? quin te potius
 interrogemus, quem verisimile est de te coniecturam hanc fecisse, et
 Tyrannum ex animo tuo spectasse. Si tibi ergo filius perimeretur,
 atque insuper imminere videretur nonnullum et fortunae simul et
 10 vitae periculum: num potius eligeres te comitem filio dare,
 quam mortem illius ulcisci. An temet ipse ne ab aliis occidereris,
 occideres? Certe, ut pro te quoque respondeamus, non faceres.
 Quomodo ergo in mentem tibi venire potuit: ut quod nec alii
 fecerunt, nec quisquam fecisset, nec tute facturus esses, id Tyrannum
 15 cogitares facturum? At plane, inquit, cogitabam: alioqui cur ibi
 gladium meum reliquissem. Recte nimirum ignaviae tuae nos
 admones. Nam cum hoc dicit Iudices: nonne id vobis videtur dicere,
 praesensi certe: alioqui cur inde fugissem? quid enim aliud est:
 alioqui cur gladium ibi reliquissem, quam alioqui cur inde abiecto
 20 gladio turpiter me in pedes dedissem. Nam quid opus fuit gladium
 Tyranno relinquere: Ne deesset ei scilicet, quo periret? Itane qui
 omnium gladios timet, ipse gladio caret. Qui quicquid habet,
 gladio peperit, gladio possidet, gladio tuetur, ei gladius unquam
 abfuerit? O novum prodigium Iudices, Tyrannus sine gladio. Neque
 25 illi gladius defuit, nec iste gladium ei reliquit, sed abiecit: nec
 futurum quod evenit, vel levissima coniectura praevидit. Sed postea-
 quam in arcern temere (nescio quomodo) perrepsisset, atque ibi
 adolescentem (ut est iuventa semper incautior) solum, securum, ac
 nihil minus expectantem, de improvise adortus oppresisset: ac
 30 potuisset fortasse progressus, ulterius eadem opera Tyrannum sus-
 tulisse: ilico hominem timor invasit, metuentem ne voce vel gemitu
 morientis audito, iam tum proditus concurrentibus Tyranni satelliti-
 bus, caperetur. Iam ante oculos eius obversabantur vincula, carcer,
 tormenta, ac mortes mille, mille supplicia: quorum imaginatione
 35 vana perterritus, iam strepitum omnem, omnem soniturn, ac

postremo suam ipsius umbram expavescens: tam nunc repente
 timidus, quam ante temerarius, ex arce se proripuit: nec secum
 gladium saltem tollere ausus est: seu ne esset fuga tardior, seu ne
 cum ense deprehensus, insidiatus fuisse Tyranno diceretur: quo nunc
 5 perempto recurrit insolens, et tanquam ipse occiderit, Tyrannicidii
 praemium postulat. Age ergo Tyrannum ipsum non quaero an
 peremeris: hoc tantum quaero, an peremisse potueris. Si non potue-
 ris: ergo occasionem non expectasti, locum idoneum non elegisti,
 10 tempus opportunum non captasti: sed temere, sine consilio, sine
 ratione, praiceps incepisti, quod perficere non valuisti. Nec illum
 ergo te iactes occidisse, quem te fateris nec potuisse. Sin potueris:
 magnae profecto vel inertiae, vel ignaviae fuit, quod non feceris.
 Imo, inquit, potui: sed de industria supersedi. Satis iam feceram,
 15 filium occideram: patrem dolori suo, et gladio meo reliqui, quo eum
 sese perempturum praevidi. O inverecundum, si ista mentiris.
 O insanum, si non mentiris, si tam incredibilia finxisti, miramur
 impudentiam, si tam absurda cogitasti, miramur amentiam. Tu ne
 adeo eras insanus, ut quum uno ictu potueris, et vitam tuam, et
 20 Reipublicae salutem in tuto collocare, malueris omnia dubiis for-
 tinae casibus exponere, et tibi futurum promittere, quod sanus
 auderet nemo sperare? Quod si Tyrannus id voluisset, quod tute
 haud dubie fecisses, et quod illum quoque facturum longe verisimi-
 lius quam quod fecit fuit: conclamasset satellites, coegisset sicarios,
 25 armasset carnifices, ac prolato filii cadavere, et natura crudelis, et tam
 atroci spectaculo irritatus, iram ac furorem illum effudisset, primum
 in te, per quem filius occisus, deinde in urbem universam, propter
 quam occisus est, quae si contigissent (ut tua dementia propemodum
 contigerant) neque tu miser hodie viveres, qui hoc praemium peteres,
 30 neque nos Rempublicam ullam a qua peti posset haberemus. Sed
 dii immortales, Iudices, vota precesque nostras recordati sunt: Dii
 servitutis nostrae mala miserati sunt: Dii nobis in summis atque
 extremis periculis auxiliati sunt. Qui quum semper huic urbi
 succurrere statuissent, id potissimum tempus elegerunt, quo maxime
 nobis beneficium suum commendare possent. Nam Tyrannus quan-
 35

quam semper erat molestus vivente filio, tamen eo nomine minus gravis incumbere civibus, ne miseram penitus atque exhaustam urbem filio relinqueret. At eo trucidato propter quod ante pepercit, cui dubium esse potest, quin funditus omnia direpturus fuerit ?

5 Postquam ergo Respublica istius primum temeritate, deinde ignavia in extremum illud periculum corruisset, superi tempus iam venisse rati, quo perpetuam nobis insculperent favoris sui memoriam, omnia mala quae tam prope cervicibus nostris imminebant, subito in ipsum Tyranni caput averterunt, idque tam celeriter, ut citius nos
10 periculo liberatos esse, quam in periculo fuisse cognoverimus, ne nos interim saltem potuisset discriminis tanti metus urgere. Quis Tyrannum putasset, Iudices, reperto filii sui cadavere, in sese potius quam in hanc urbem gladium fuisse versurum, nisi nostri studio superi in propriam illum perniciem immissis ei Furiis, agitassent?
15 Itaque iam nunc videre mihi videor micantes latronis oculos, obducta supercilia, contractam frontem, genas pallentes, dentes stridentes, labra tumentia. Denique qualem Pentheum describunt Poetae, toto ore, toto vultu, suae prodentem mentis insaniam. Quum primum ingressus filium reperiret occisum, quid illum fecisse, quid
20 clamasse suspicemur? quid aliud quam ut impium atque dementem spurcissimo rictu insana in superos evomuisse convicia? O Deorum iram, o numinum invidiam. Video caelites odii vestri signa: video livoris atrii vestigia. Nihil vobis vivit iniquius, nihil ambitiosius, nihil invidentius. Solum imperare, solum regnare vultis, nec satis propria
25 felicitate contenti, semper aliena tabescitis. Cur non mecum in certamen descenditis ? Cur ignavum insidiatorem filio summisistis ? Ille quisquis erat, cum Tyranno in certamen etiam ingredi non ausus est: hoc certe saltem gaudeo, quod nemo se poterit Tyrannicidam dicere, nemo Tyrannicidii praemium petere. Nemo enim Tyrannum
30 occidet hodie, nisi Tyrannus. Tyrannus ego hodie vel Diis invitis moriar. Huiusmodi ergo deliria quum blaterasset, in gladium tandem amens ac furiosus incubuit. Tyrannus igitur Iudices istius gladio, imo nec istius, quippe quem ante abiecerat, manu quidem suapte,

35

sed sola Deorum opera perfossus iacet. At nunc iste sibi cuius ibi
 nullae partes erant, primas vendicat. Itaque qui me sycophantam
 vocabas: vide obsecro, uter nostrum huic vitio propior est, ego ne,
 5 qui tecum hodie pro Republica superisque dimicans, praemium
 tamen nec victor postulo: an tu potius, qui desertor ac fugitivus,
 contendis tamen aliis, atque his quidem Diis vincentibus ipse tri-
 10 umphare? Desine, desine aliena virtute partam tibi arrogare vic-
 toriam. Desine Deorum in hanc urbem tam clarum obscurare
 beneficium. Desine Deorum laudibus obsistere, et ab hac temeraria
 petitione desiste. Quod si iste Iudices molestus esse perrexerit, vos
 tamen ipsam rem aequis lancibus expendite: Nam iste quid aliud,
 quam Tyrannum ut sibi caveret admonuit? Dii ne cavere sibi posset,
 ne insidiis amplius opus esset, effecerunt. Iste quid aliud quam gladio
 15 suo Tyrannum in nos omnes armavit? Dii gladium illum a nobis in
 Tyranni iugulum retorserunt. Iste quid aliud denique, quam univer-
 sam urbem in summum periculum dementia sua coniecit? Dii
 corrigentes istius insaniam, discrimen illud subito in prosperrimam
 securitatem converterunt. Vos ergo Iudices per deos immortales
 20 obtestor: per deos huius charissimae libertatis, huius insperatae
 felicitatis autores, ne quod nobis deorum omnium consilio ac virtute
 successit, id vos unius hominis amentiae referri sinatis acceptum:
 neue hanc urbem unquam in deos liberatores tam ingratam esse,
 neue patiamini ut salutem suam debere se potius humanae temeritati
 quam deorum benignitati fateatur, quos ita demum sperare licet
 25 futuros semper huic urbi propitios, si nos eorum quae contulere
 memores, eos (uti aequum est) beneficiorum suorum recognoscamus
 autores. Alioqui si nos (quod absit) ingrati, quae ab illis pro-
 30 fecta sunt, in alios referamus, gratiamque superis debitam impenda-
 mus hominibus: vicissim hercle metuendum est: ne dii quoque suum
 erga nos favorem imminuant: ac Reipublicae nostrae curam, ut
 indignae quae ab illis curetur, abiiciant. Quamobrem ut aliquando
 finem dicendi faciam: quandoquidem iste peccavit officio: et bono
 animo male fecit: dii vero eius peccatum in commoda nostra ver-
 35 terunt: ac dii quidem coegerunt: sed se tamen Tyrannus interfecit:
 tum praemium qui coegere non petunt, petere autem qui peremit

non potest: vos sententiis vestris Iudices et huic veniam, et superis
gratiam decernite: et urbem ab huius praemii debito, quo eam
liberam esse dii voverunt, absolvite. Dixi.

126

DECLAMATIONIS THOMAE MORI ADVERSUS
TYRANNICIDAM FINIS.